

ΑΛΚΜΗΝΗΣ Α. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

© Ἡ Ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία
Πανεπιστηρίου 22, Ἀθήναι 106 72

ISSN 1105-7785
ISBN 960-7036-58-1

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΛΟΥΣΗ ΜΠΡΑΤΖΙΩΤΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: ΝΤΙΑΝΑ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τὰ σχέδια εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίο:
Ch. Dugas, J. Berchmans, M. Clemmensen
LE SANCTUAIRE D'ALÉA ATHÈNA À TEGÉE
Librairie Orientaliste Paul Geuthner
Paris 1924

Εἰκόνα ἐξωφύλλου
Κεφάλι Ἀχιλλέου μὲ ἀττικό κράνος.
Ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ
τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς στὴν Τεγέα.
Δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.
Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο,
ἀρ. εὔρ. 180.

Εἰκόνα ὀπισθοφύλλου
Κεφάλι τῆς λεγόμενης Ὑγείας.
Ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς στὴν Τεγέα.
Δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.
Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἀρ. εὔρ. 3602.

ΑΛΚΜΗΝΗΣ Α. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Δ.Φ.
Ἀρχαιολόγου

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1996

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ

ΑΡΚΑΔΙΚΑ (VIII), 44, 7-49, 1 9

Η ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΓΕΑ 21

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΑΙΘΟΥΣΑ ΘΡΟΝΩΝ 46

ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΛΕΦΟΥ (ΗΡΑΚΛΗ) 54

ΑΙΘΟΥΣΑ ΠΑΝΟΣ 74

ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΧΕΜΟΥ 92

ΑΥΛΗ 97

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 99

ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ
ΑΡΚΑΔΙΚΑ (VIII), 44, 7-49, 1

Τοῦ δὲ καλουμένου Χώματος ἐν δεξιᾷ πεδῖον ἐστὶ τὸ 7
Μανθουρικόν· ἔστι δὲ ἐν ὄροις ἤδη Τεγεατῶν τὸ πεδῖον, ὃν
σταδίων πού πεντήκοντα μάλιστα ἄχρι Τεγέας. ἔστι δὲ ὄρος
οὐ μέγα ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ καλούμενον Κρήσιον· ἐν δὲ αὐτῷ
τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀφνειοῦ πεποιήται. Ἀερόπη γὰρ Κηφέως τοῦ
Ἀλέου συνεγένετο Ἀρης, καθὰ οἱ Τεγεᾶται λέγουσι· καὶ ἡ
μὲν ἀφίησιν ἐν ταῖς ὠδίσι τὴν ψυχὴν, ὃ δὲ παῖς καὶ τε 8
θνηκυίας εἶχετο ἔτι τῆς μητρός, καὶ ἐκ τῶν μαστῶν εἴλκεν
αὐτῆς γάλα πολὺ καὶ ἄφθονον. καί, ἣν γὰρ τοῦ Ἄρεως
γνώμη τὰ γινόμενα, τούτων ἔνεκα Ἀφνειὸν τὸν θεὸν ὀνο-
μάζουσι· τῷ δὲ παιδίῳ ὄνομα τεθῆναί φασιν Ἀέροπον. ἔστι
δὲ κατὰ τὴν ἐς Τεγέαν ὁδὸν Λευκῶνιος καλουμένη κρήνη·
θυγατέρα δὲ Ἀφείδαντος λέγουσιν εἶναι τὴν Λευκῶνην, καὶ
οὐ πόρρω τοῦ Τεγεατῶν οἱ ἄστεως μνημὰ ἐστίν.

45. Τεγεᾶται δὲ ἐπὶ μὲν Τεγεάτου τοῦ Λυκάονος τῇ χώρᾳ
φασὶν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι μόνῃ τὸ ὄνομα, τοῖς δὲ ἀνθρώποις
κατὰ δήμους εἶναι τὰς οἰκῆσεις, Γαρεάτας καὶ Φυλακεῖς καὶ
Καρνάτας τε καὶ Κορυθεῖς, ἔτι δὲ Πωταχίδας καὶ Οἰάτας
Μανθуреῖς τε καὶ Ἐχευήθεις· ἐπὶ δὲ Ἀφείδαντος βασιλεύοντος
καὶ ἑνατὸς σφισι δῆμος προσεγένετο Ἀφείδαντες. τῆς δὲ ἐφ'
ἡμῶν πόλεως οἰκιστὴς ἐγένετο Ἄλεος. Τεγεάταις δὲ παρέξ 2
ἡ τὰ Ἀρκάδων κοινά, ἐν οἷς ἔστι μὲν ὁ πρὸς Ἰλῖω πόλεμος,
ἔστι δὲ τὰ Μηδικά τε καὶ ἐν Διπαιεύσιν ὁ πρὸς Λακεδαιμο-
νίους ἀγών, παρέξ οὖν τῶν καταλελεγμένων ἰδία Τεγεάταις
ἐστὶν αὐτοῖς τοσάδε ἐς δόξαν. τὸν γὰρ ἐν Καλυδῶνι ὕν
Ἀγκαῖος ὑπέμεινεν ὁ Λυκούργου τρωθεῖς, καὶ Ἀταλάντη το-
ξεύει τὸν ὕν, καὶ ἔτυχε πρώτη τοῦ θηρίου· τούτων ἔνεκα αὐτῇ
ἡ κεφαλὴ τε τοῦ ὕος καὶ τὸ δέρμα ἀριστεία ἐδόθη. Ἡρα- 3
κλειδῶν δὲ ἐς Πελοπόννησον κατιόντων Ἐχεμος ὁ Ἀερόπου

Τεγεάτης ἐμονομάχησεν ἰδίᾳ πρὸς Ὑλλον, καὶ ἐκράτησε τοῦ Ὑλλου τῇ μάχῃ. Λακεδαιμονίους τε οἱ Τεγεᾶται πρῶτοι Ἀρκάδων σφίσιν ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν, καὶ αἰχμαλώτους αἰροῦσιν αὐτῶν τοὺς πολλούς.

- 4 Τεγεᾶται δὲ Ἀθηναῖς τῆς Ἀλέας τὸ ἱερὸν τὸ ἀρχαῖον ἐποίησεν Ἄλεος· χρόνῳ δὲ ὕστερον κατεσκευάσαντο οἱ Τεγεᾶται τῇ θεῷ ναὸν μέγαν τε καὶ θέας ἄξιον. ἐκείνο μὲν δὴ πῦρ ἠφάνισεν ἐπινεμηθὲν ἐξαίφνης, Διοφάντου παρ' Ἀθηναίοις ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς ἑκτῆς καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἣν Εὐπόλεμος Ἥλειος ἐνίκα στάδιον. ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐφ' ἡμῶν πολὺ δὴ τι τῶν ναῶν, ὅσοι Πελοποννησίους εἰσὶν, ἐς κατασκευὴν προέχει τὴν ἄλλην καὶ ἐς μέγεθος. ὁ μὲν δὴ πρῶτός ἐστιν αὐτῷ κόσμος τῶν κίωνων Δῶριος, ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ Κορίνθιος· ἐστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων. ἀρχιτέκτονα δὲ ἐπυνθανόμην Σκόπαν αὐτοῦ γενέσθαι τὸν Πάριον, ὃς καὶ ἀγάλματα πολλαχοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ δὲ καὶ περὶ Ἰωνίαν τε καὶ Καρίαν ἐποίησε.
- 6 τὰ δὲ ἐν τοῖς αἰετοῖς, ἔστιν ἔμπροσθεν ἡ θήρα τοῦ υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου· πεπονημένου δὲ κατὰ μέσον μάλιστα τοῦ υἱὸς τῇ μὲν ἐστὶν Ἀταλάντῃ καὶ Μελέαγρος καὶ Θησεὺς Τελαμῶν τε καὶ Πηλεὺς καὶ Πολυδεύκης καὶ Ἰόλαος, ὃς τὰ πλείστα Ἡρακλεῖ συνέκαμνε τῶν ἔργων, καὶ Θεστίου παῖδες, ἀδελφοὶ δὲ
- 7 Ἀλθαίας, Πρόθους καὶ Κομήτης· κατὰ δὲ τοῦ υἱὸς τὰ ἔτερα Ἀγκαῖον ἔχοντα ἤδη τραύματα καὶ ἀφέντα τὸν πέλεκυν ἀνέχων ἐστὶν Ἐποχος, παρὰ δὲ αὐτὸν Κάστωρ καὶ Ἀμφιάραος Ὀϊκλέους, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Ἰππόθους ὁ Κερκύονος τοῦ Ἀγαμήδους τοῦ Στυμφήλου· τελευταῖος δὲ ἐστὶν εἰργασμένος Πειρίθους. τὰ δὲ ὀπισθεν πεπονημένα ἐν τοῖς αἰετοῖς Τηλέφου πρὸς Ἀχιλλέα ἐστὶν ἐν Καΐκου πεδίῳ μάχῃ.

46. Τῆς δὲ Ἀθηναῖς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀλέας τὸ ἀρχαῖον, σὺν δὲ αὐτῇ καὶ υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου τοὺς ὁδόντας ἔλαβεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς Αὐγουστος, Ἀντώνιον πολέμῳ καὶ τὸ Ἀντω-

νίου νικήσας συμμαχικόν, ἐν ᾧ καὶ οἱ Ἀρκάδες πλὴν Μαντι-
νέων ἦσαν οἱ ἄλλοι. φαίνεται δὲ οὐκ ἄρξας ὁ Αὔγουστος 2
ἀναθήματα καὶ ἔδη θεῶν ἀπάγεσθαι παρὰ τῶν κρατηθέντων,
καθεστηκότι δὲ ἐκ παλαιοῦ χρησάμενος ... Ῥωμαίοις δὲ τῆς
Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀλέας ἐς τὴν ἀγορὰν τὴν ὑπὸ
Αὐγούστου ποιηθεῖσαν, ἐς ταύτην ἐστὶν ἰόντι. τοῦτο μὲν δὴ 5
ἐνταῦθα ἀνάκειται ἐλέφαντος διὰ παντὸς πεπονημένον, τέχνη
δὲ Ἐνδοίου· τοῦ δὲ υἱὸς τῶν ὀδόντων κατεᾶχθαι μὲν τὸν ἔτε-
ρόν φασιν οἱ ἐπὶ τοῖς θαύμασιν, ὁ δ' ἔτι ἐξ αὐτῶν λειπόμε-
νος ἀνέκειτο ἐν βασιλέως κήποις, ἐν ἱερῷ Διονύσου, τὴν πε-
ρίμετρον τοῦ μήκους παρεχόμενος ἐς ἡμῖς μάλιστα ὀργυιᾶς.

47. Τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν Τεγέᾳ τὸ ἐφ' ἡμῶν ἐκομίσθη μὲν ἐκ
δήμου τοῦ Μανθουρέων, Ἰππία δὲ παρὰ τοῖς Μανθουρεῦσιν
εἶχεν ἐπὶ κλησιν, ὅτι τῷ ἐκείνων λόγῳ γινομένης τοῖς θεοῖς
πρὸς Γίγαντας μάχης ἐπήλασεν Ἐγκελάδῳ ἵππων τὸ ἄρμα.
Ἀλέαν μέντοι καλεῖσθαι καὶ ταύτην ἐς τε Ἑλληνας τοὺς
ἄλλους καὶ ἐς αὐτοὺς Πελοποννησίους ἐκνενίκηκε. τῷ δὲ
ἀγάλματι τῆς Ἀθηνᾶς τῇ μὲν Ἀσκληπιός, τῇ δὲ Ὑγεία πα-
ρεστῶσα ἐστὶ λίθου τοῦ Πεντελησίου, Σκόπα δὲ ἔργα Παρί-
ου. ἀναθήματα δὲ ἐν τῷ ναῷ τὰ ἀξιολογώτατα, ἔστι μὲν 2
τὸ δέρμα υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου, διεσήμετο δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου
καὶ ἐς ἅπαν ἦν τριχῶν ἤδη ψιλόν, εἰσὶ δὲ αἱ πέδαι κρεμά-
μεναι, πλὴν ὅσας ἠφάνισεν αὐτῶν ἰός, ἃς γε ἔχοντες Λακε-
δαιμονίων οἱ αἰχμάλωτοι τὸ πεδίον Τεγεάταις ἔσκαπτον. κλί-
νη τε ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ Αὔγης εἰκὼν γραφῇ μεμιμημέ-
νη, Μαρπήσεως τε ἐπὶ κλησιν Χοίρας, γυναικὸς Τεγεάτιδος,
ἀνάκειται τὸ ὄπλον. ταύτης μὲν δὴ ποιησόμεθα καὶ ὕστε- 3
ρον μνήμην· ἱερᾶται δὲ τῇ Ἀθηνᾷ παῖς χρόνον οὐκ οἶδα ὅσον
τινά, πρὶν δὲ ἠβάσκειν καὶ οὐ πρόσω, τὴν ἱερωσύνην. τῇ θεῷ
δὲ ποιηθῆναι τὸν βωμὸν ὑπὸ Μελάμποδος τοῦ Ἀμυθάονος λέ-
γουσιν· εἰργασμένοι δὲ ἐπὶ τῷ βωμῷ Ῥέα μὲν καὶ Οἰνὸν νύμ-
φη παῖδα ἔτι νήπιον Δία ἔχουσιν, ἐκατέρωθεν δὲ εἰσι τέσσα-

ρες ἀριθμόν, Γλαύκη καὶ Νέδα καὶ Θεισόα καὶ Ἀνθρακία, τῇ δὲ Ἰδῇ καὶ Ἀγνώ καὶ Ἀλκινόῃ τε καὶ Φρίξᾳ πεποιήται δὲ καὶ Μουσῶν καὶ Μνημοσύνης ἀγάλματα.

4 Τοῦ ναοῦ δὲ οὐ πόρρω στάδιον χῶμα γῆς ἐστί, καὶ ἄγουσιν ἀγῶνας ἐνταῦθα, Ἀλεαῖα ὀνομάζοντες ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν δὲ Ἀλώτια, ὅτι Λακεδαιμονίων τὸ πολὺ ἐν τῇ μάχῃ ζώντας εἶλον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ κρήνη, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βιασθῆναι τῇ κρήνῃ φασὶν Αὔγην ὑπὸ Ἡρακλέους, οὐχ ὁμολογοῦντες Ἐκαταίῳ τὰ ἐς αὐτήν. ἀπωτέρω δὲ τῆς κρήνης ὅσον σταδίοις τρισὶν ἐστὶν Ἑρμοῦ ναὸς Αἰπύτου.

5 Τεγεάταις δὲ ἐστί καὶ ἄλλο ἱερὸν Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος· ἐκάστου δὲ ἅπαξ ἔτους ἱερεὺς ἐς αὐτὸ ἔσσεισι. τὸ τοῦ Ἑρύματος ἱερὸν ὀνομάζουσι, λέγοντες ὡς Κηφεί τῷ Ἀλέου γένοιτο δωρεὰ παρὰ Ἀθηνᾶς ἀνάλωτον ἐς τὸν πάντα χρόνον εἶναι Τεγέαν· καὶ αὐτῷ φασὶν ἐς φυλακὴν τῆς πόλεως ἀποτεμουσαν
6 τὴν θεὸν δοῦναι τριχῶν τῶν Μεδούσης. ἐς δὲ τὴν Ἄρτεμιν τὴν Ἠγεμόνην τὴν αὐτὴν τοιάδε λέγουσιν. Ὁρχομενίων τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ τυραννίδα ἔσχεν Ἀριστομηλίδας· ἐρασθεῖς δὲ Τεγεατίδος παρθένου καὶ ἐγκρατῆς ὅτῳ δὴ τρόπῳ γενόμενος ἐπιτρέπει τὴν φρουρὰν αὐτῆς Χρονίῳ. καὶ ἡ μὲν, πρὶν ἀναχθῆναι παρὰ τὸν τύρρανον, ἀποκτίννυσιν ἑαυτὴν ὑπὸ δείματος τε καὶ αἰδοῦς, Χρόνιον δὲ Ἀρτέμιδος ἐπήγειρεν ὄψις ἐπὶ Ἀριστομηλίδαν· φονεύσας δὲ ἐκείνον καὶ ἐς Τεγέαν φυγὼν ἐποίησεν ἱερὸν τῇ Ἀρτέμιδι.

48. Τῆς ἀγορᾶς δὲ μάλιστα ἑοικυίας πλίνθω κατὰ τὸ σχῆμα, Ἀφροδίτης ἐστὶν ἐν αὐτῇ ναὸς καλουμένης ἐν πλινθίῳ καὶ ἀγαλμα λίθου. στήλαις δὲ ἐπειργασμένοι τῇ μὲν Ἀντιφάνης ἐστὶ καὶ Κρίστος καὶ Τυρωνίδας τε καὶ Πυρρίας, οἱ νόμους Τεγεάταις θέμενοι τιμὰς καὶ ἐς τόδε παρ' αὐτῶν ἔχουσιν· ἐπὶ δὲ τῇ ἐτέρᾳ στήλῃ πεποιημένος ἐστὶν Ἰάσιος, ἵππου τε ἐχόμενος καὶ κλάδον ἐν τῇ δεξιᾷ φέρων φοῖνικος· νικῆσαι δὲ ἵππῳ φασὶν ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸν Ἰάσιον, ὅτε Ἡρα-

κλῆς ἔθετο ὁ Θηβαῖος τὰ Ὀλύμπια. ἐν μὲν δὴ Ὀλυμπία 2
 κοτίνου τῷ νικῶντι δίδοσθαι στέφανον καὶ ἐν Δελφοῖς δάφ-
 νης, τοῦ μὲν ἤδη τὴν αἰτίαν ἀπέδωκα ἐν τοῖς ἐς Ἡλείους,
 τοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα δηλώσω· ἐν Ἰσθμῷ δὲ ἡ πίτυς καὶ
 ἐν Νεμέᾳ τὰ σέλινα ἐπὶ τοῦ Παλαίμονος καὶ τοῦ Ἀρχεμόρου
 τοῖς παθήμασιν ἐνομίσθησαν. οἱ δὲ ἀγῶνες φοίνικος ἔχουσιν
 οἱ πολλοὶ στέφανον· ἐς δὲ τὴν δεξιάν ἐστι καὶ πανταχοῦ τῷ
 νικῶντι ἐστιθέμενος φοῖνιξ. ἐνομίσθη δὲ ἐπὶ τοιῷδε· Θησέα 3
 ἀνακομιζόμενον ἐκ Κρήτης φασὶν ἐν Δήλῳ ἀγῶνα ποιήσασθαι
 τῷ Ἀπόλλωνι, στεφανοῦν δὲ αὐτὸν τοὺς νικῶντας τῷ φοί-
 νικι. τοῦτο μὲν δὴ ἄρξαι λέγουσιν ἐντεῦθεν· τοῦ δὲ φοίνικος τοῦ
 ἐν Δήλῳ μνήμην ἐποιήσατο καὶ Ὅμηρος ἐν Ὀδυσσεύς ἱκε-
 σία πρὸς τὴν Ἀλκίνοῦ θυγατέρα.

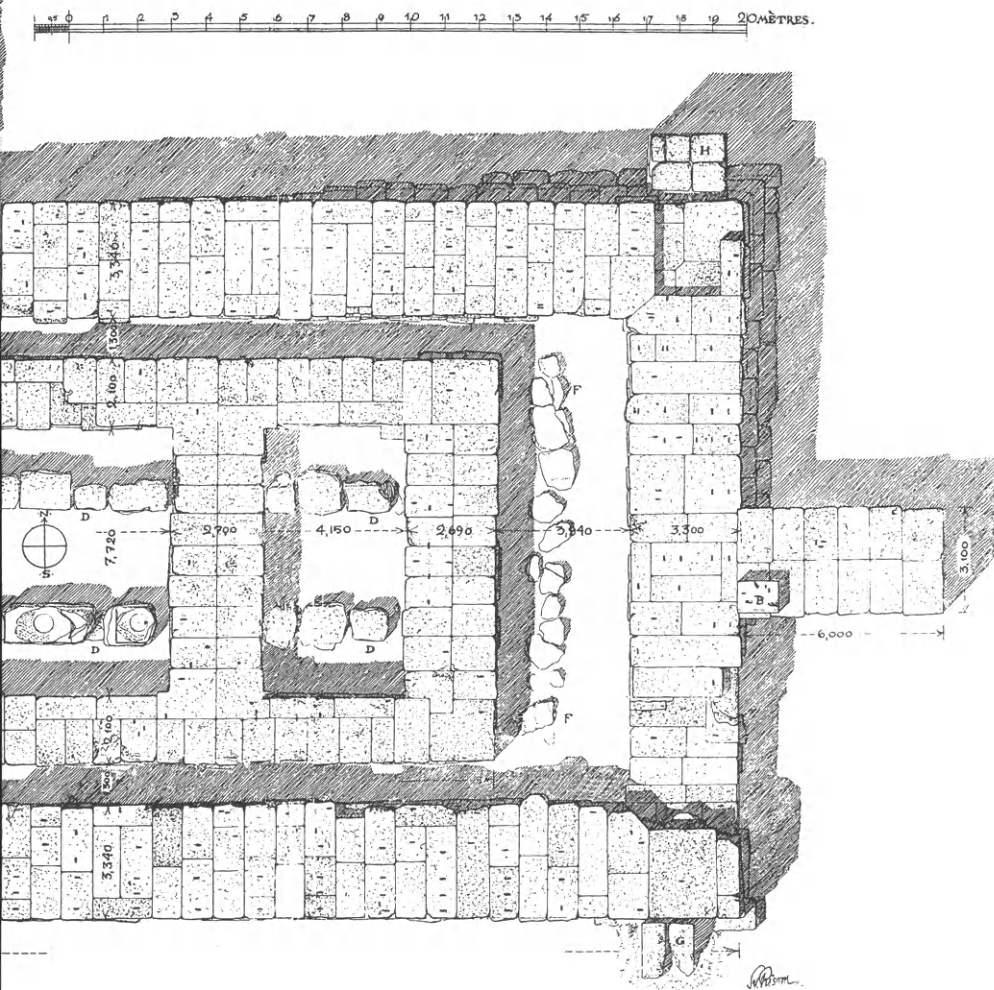
Ἔστι δὲ καὶ Ἄρεως ἄγαλμα ἐν τῇ Τεγεατῶν ἀγορᾷ. τοῦτο 4
 ἐκτετύπεται μὲν ἐπὶ στήλῃ, Γυναικοθοῖναν δὲ ὀνομάζουσιν
 αὐτόν. ὑπὸ γὰρ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον καὶ Χαρίλλου τοῦ
 Λακεδαιμονίων βασιλέως τὴν πρώτην ἐπιστρατείαν λαβοῦσαι
 αἱ γυναῖκες σφισιν ὅπλα ἐλόχων ὑπὸ τὸν λόφον ὃν Φυλα-
 κτρίδα ἐφ' ἡμῶν ὀνομάζουσι· συνελθόντων δὲ τῶν στρατοπέ-
 δων καὶ τολμήματα ἀποδεικνυμένων ἐκατέρωθεν τῶν ἀνδρῶν
 πολλὰ τε καὶ ἄξια μνήμης, οὕτω φασὶν ἐπιφανῆναί σφισι τὰς 5
 γυναῖκας, καὶ εἶναι τὰς ἐργασαμένας ταύτας τῶν Λακεδαιμο-
 νίων τὴν τροπὴν, Μάρπησσαν δὲ τὴν Χοίραν ἐπονομαζομέ-
 νην ὑπερβαλέσθαι τῇ τόλμῃ τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἀλῶναι δὲ
 ἐν τοῖς Σπαρτιάταις καὶ αὐτὸν Χάριλλον· καὶ τὸν μὲν ἀφε-
 θέντα ἄνευ λύτρων, καὶ ὄρκον Τεγεάταις δόντα μήποτε Λα-
 κεδαιμονίους στρατεύσειν ἔτι ἐπὶ Τεγέαν, παραβῆναι τὸν
 ὄρκον, τὰς γυναῖκας δὲ τῷ Ἄρει θῆσαί τε ἄνευ τῶν ἀνδρῶν
 ἰδία τὰ ἐπινίκια, καὶ τοῦ ἱερείου τῶν κρεῶν οὐ μεταδοῦναι
 σφᾶς τοῖς ἀνδράσιν. ἀντὶ τούτων μὲν τῷ Ἄρει γέγονεν ἐπί-
 κλησις· πεποίηται δὲ καὶ Διὸς Τελείου βωμὸς καὶ ἄγαλμα 6
 τετράγωνον· περισσῶς γὰρ δὴ τι τῷ σχήματι τούτῳ φαίνον-

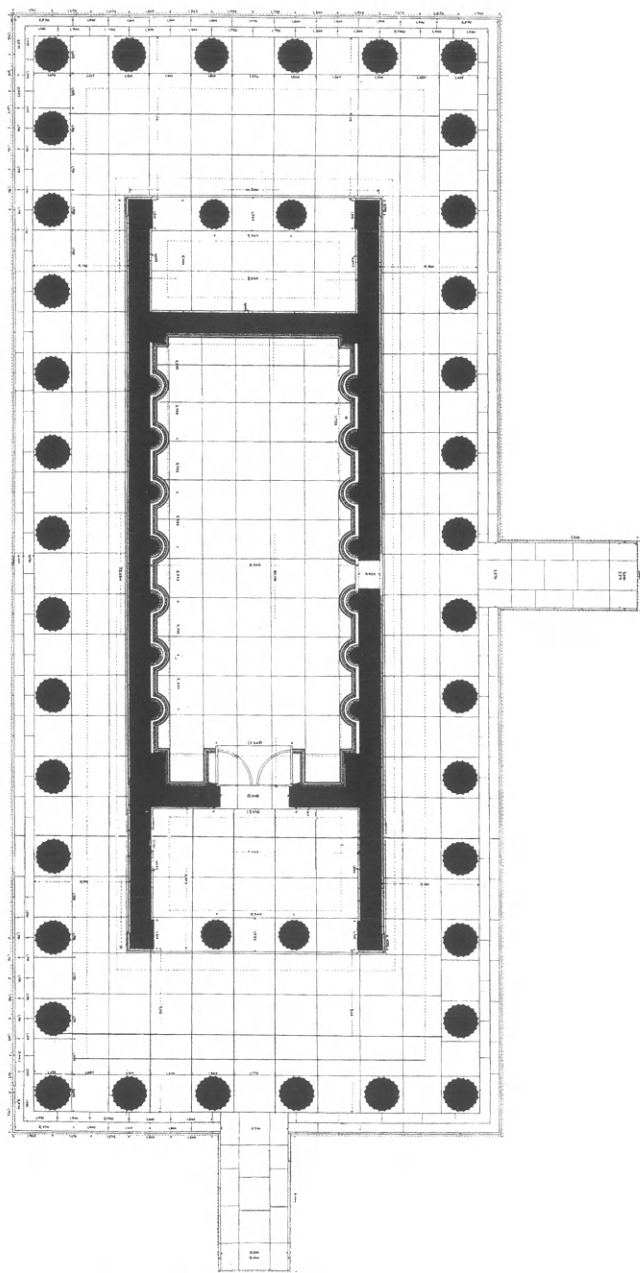
- ταί μοι χαίρειν οἱ Ἀρκάδες. καὶ μνήματά ἐστιν ἐνταῦθα Τεγεάτου τοῦ Λυκάονος καὶ Μαιρᾶς γυναικὸς τοῦ Τεγεάτου· θυγατέρα ἸΑτλαντός φασιν εἶναι τὴν Μαιράν, ἧς δὴ καὶ Ὅμηρος ἐποίησατο μνήμην ἐν Ὀδυσσεύς λόγοις πρὸς Ἀλκίνοον περὶ τε ὁδοῦ τῆς ἐς ἄδην καὶ ὁπόσων ἐθεάσατο ἐκεῖ τὰς ψυχάς.
- 7 Τὴν δὲ Εἰλειθυίαν οἱ Τεγεᾶται, καὶ γὰρ ταύτης ἔχουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ναὸν καὶ ἄγαλμα, ἐπονομάζουσιν Αὔγην ἐν γόνασι, λέγοντες ὡς Ναυπλίῳ παραδοίῃ τὴν θυγατέρα ἸΑλεος ἐντειλάμενος ἐπανάγοντα αὐτὴν ἐς θάλασσαν καταποντῶσαι· τὴν δέ, ὡς ἤγετο, πεσεῖν τε ἐς γόνατα καὶ οὕτω τεκεῖν τὸν παῖδα ἔνθα τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ τὸ ἱερόν. οὗτος ὁ λόγος διάφορος μὲν ἐστὶν ἐτέρῳ λόγῳ, λάθρα τὴν Αὔγην τεκεῖν τοῦ πατρὸς καὶ ἐκτεθῆναι τὸν Τήλεφον λέγοντι ἐς τὸ ὄρος τὸ Παρθένιον, καὶ τῷ παιδί ἐκκειμένῳ διδόναι γάλα ἔλαφον· λέγεται δὲ οὐδὲν ἦσσαν καὶ οὗτος ὑπὸ Τεγεατῶν ὁ λόγος.
- 8 πρὸς δὲ τῷ ἱερῷ τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ Γῆς βωμός. ἔχεται δὲ τοῦ βωμοῦ λίθου λευκοῦ στήλῃ· ἐπὶ δὲ αὐτῆς Πολύβιος ὁ Λυκόρτα καὶ ἐπὶ ἐτέρα στήλῃ τῶν παίδων τῶν Ἀρκάδος ἸΕλατός ἐστιν εἰργασμένος.

49. Οὐ πόρρω δὲ τῆς ἀγορᾶς θέατρον τε ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτῷ βάθρα εἰκόνων χαλκῶν· αὐταὶ δὲ οὐκ εἰσὶν ἔτι αἱ εἰκόνες. ἐλεγείον δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν βάθρων ἐστὶ Φιλοποίμενος τὸν ἀνδριάντα εἶναι.

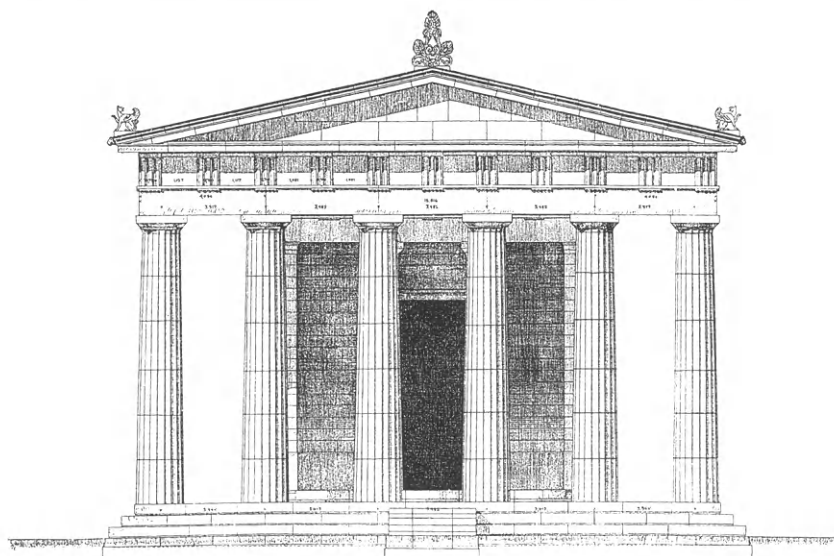
Ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς κατὰ τὸ 1909.

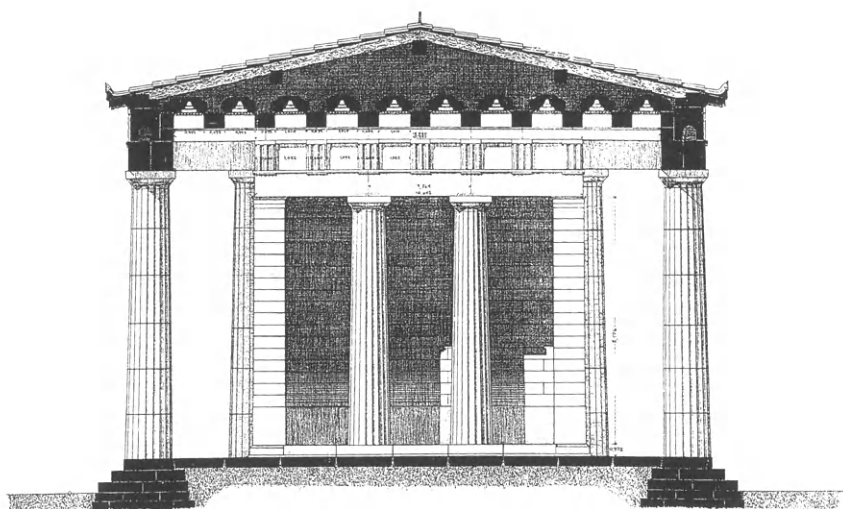

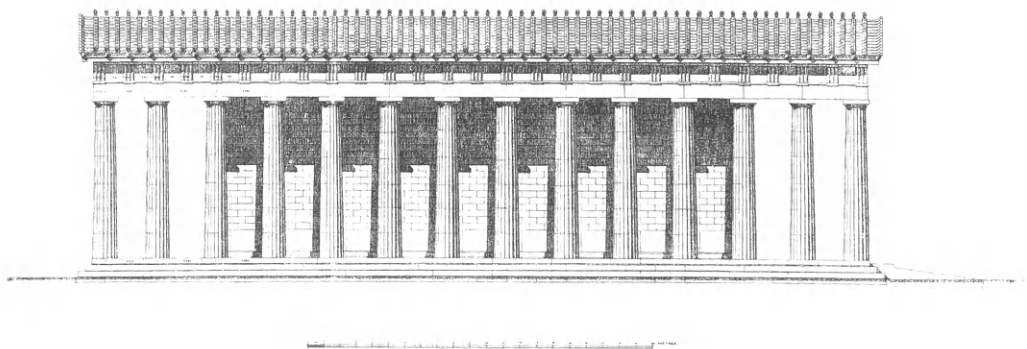
II. Ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Κάτοψη ἀποκατεστημένη.

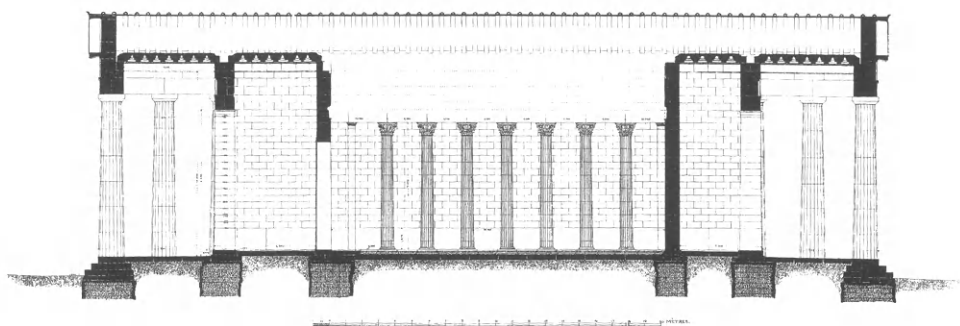
III. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Αναπαράσταση τῆς ἀνατολικῆς ὀψης.

IV. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Τομή κατὰ πλάτος.

V. Ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἀναπαράσταση τῆς μακρῆς ὀφης.

VI. Ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τομή κατὰ ρῆκος.

**Η ΑΡΧΑΙΑ
ΤΕΓΕΑ**

Μυθολογικά

Τὴν Τεγέα, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ κέντρο καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς ὁμώνυμης περιοχῆς, σύμφωνα μὲ τὸν Πausανία ἔχτισε ὁ βασιλιάς Ἀλέος. Μέχρι τότε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πausανίας στὰ *Ἀρκαδικά* (VIII, 45, 1), καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Τεγεάτη, γιοῦ τοῦ Λυκάονα, μόνον ἡ εὐρύτερη περιοχή, αὐτὴ ποὺ καταλάμβανε τὸ νότιο τμήμα τοῦ ὄροπεδίου, ὀνομαζόταν Τεγέα. Ὁ Τεγεάτης ἦταν ὁ οἰκιστὴς τῆς Λυκόσουρας, τῆς πρώτης πόλης ποὺ εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἔδωσε στὸν Δία τὸ ὄνομα Λύκειος καὶ ἔγινε ὁ ιδρυτὴς τῶν Λυκαίων, γιορτῆς μὲ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Λύκειου Δία.

Ἡ ὀνομασία Τεγέα ἐτυμολογικὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ *τέγος* (στέγη), εἶναι δηλαδὴ πόλη στεγασμένη, περιφραγμένη. Ἡ πεδιάδα τῆς περιβάλλεται ἀπὸ ὄροσειρές· δυτικὰ βρίσκεται ἡ λίμνη Τάκα. Ἐπίσης ὁ βασιλιάς Ἀλέος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τεγέα, ἱδρυσε τὴν πόλη Ἀλέα, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του, καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας (Πaus. VIII, 4, 8).

Σύμφωνα πάλι μὲ τὸν Πausανία (VIII, 1, 4), οἱ Ἀρκάδες λένε πὼς *πρῶτος* (ἡγεμόνας) τῆς γῆς ὑπῆρξε ὁ Πελασγός, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἀρκαδία παλαιότερα ὀνομαζόταν Πελασγία. Οἱ Ἀρκάδες ἦταν αὐτόχθων λαός. Ἀποκαλοῦνται ἀκόμη καὶ Προσέλωνες, γεννημένοι δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴ σελήνη καὶ Προέλληνες, πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ὁ Στράβων (8, 1) ἀναφέρει: «*Δοκεῖ δὲ παλαιότατα ἔθνη τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὰ Ἀρκαδικά, Ἀζᾶνές τε καὶ Παρράσιοι καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι*». Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. 7, 1, 23), οἱ Ἀρκάδες ἦταν οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ποὺ μποροῦσαν νὰ ὑπερηφανεύονται ὅτι ἦταν αὐτόχθονες.

Οἱ δῆμοι τῆς Τεγέας

Τὴν Τεγέα ἀποτελοῦσαν στὴν ἀρχὴ ὀκτώ, ἀργότερα ἑννέα δῆμοι, ἀγροτικὲς κοινότητες: οἱ Γαρεάτες, οἱ Φυλακεῖς, οἱ Καρυάτες, οἱ Κορυθεῖς, οἱ Πωταχίδες, οἱ Οἰάτες, οἱ Μανθυρεῖς, οἱ Ἐχευήθεις καὶ οἱ Ἀφείδαντες. Ὁ συνοικισμὸς τῶν δήμων τῆς Τεγέας ἔγινε στὸ διάστημα 478-473 π.Χ. Σήμερα ἡ Τεγέα εἶναι Σύνδεσμος Κοινοτήτων ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκατέσσερα χωριά: τὴν Ἀλέα, τὸ Βουνό, τὴ Γαρέα, τὴν Ἐπισκοπή, τὸ Καμάρι, τὴν Κερασίτσα, τὴ Μαγούλα, τὴ Μανθυρέα, τὸ Μαυρίκι, τὴν Τζίβα, τὸ Στάδιο, τοῦ Στρίγκου, τὶς Ρίζες καὶ τὴν Ψηλὴ Βρύση. Οἱ ἀρχαῖοι Τεγεάτες ἀνῆκαν σὲ τέσσερις φυλές (Ἀθανεᾶτις, Ἀπολλωνιάτις, Κραεῶτις ἢ Κλαρεῶτις, Ἴπποθοῖτις). Τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων αὐτῶν φυλῶν προέρχονται ἀπὸ τοὺς προστάτες θεοὺς τους ἢ βασιλεῖς. Ἡ Ἀθανεᾶτις φυλὴ ἀναφέρεται στὴν Ἀθηνᾶ, ἡ Ἀπολλωνιάτις στὸν Ἀπόλλωνα, ἡ Κραεῶτις στὸν Κράριον ἢ Κλάριον Δία καὶ ἡ Ἴπποθοῖτις, ἡ ὁποία προστέθηκε ἀργότερα, ὀφείλει τὸ ὄνομά της στὸν βασιλιὰ Ἴππόθοο. Ἡ περιοχὴ στὴν ὁποία οἱ ἐρευνητὲς ὑποθέτουν ὅτι ἦταν ἐγκατεστημένες οἱ φυλές αὐτὲς εἶναι γιὰ τὴν Ἀθανεᾶτιν ἢ Ἀλέα, γιὰ τὴν Ἀπολλωνιάτιν ἢ Παλιὰ Ἐπισκοπή, γιὰ τὴν Κραεῶτιν τὸ χωριὸ Ἄκρα καὶ γιὰ τὴν Ἴπποθοῖτιν ἢ Ἐπισκοπή.

Λατρεῖες τῆς Τεγέας

Σύμφωνα μὲ τὸν Πausanias (VIII, 53, 9), οἱ πολλοὶ βωμοὶ καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Τεγεατῶν βρίσκονταν στὸν ὀνομαζόμενον Ψηλὸ τόπο (*χωρίον τὸ ὑψηλὸν*) τοῦ Κλάριου Δία καὶ εἶχε σχέση μὲ τὴν κλήρωση ποὺ ἔγινε ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν γιῶν τοῦ Ἀρκάδα. Ἐπειδὴ τὰ ἱερὰ καὶ οἱ βωμοὶ βρίσκονταν στὸν λόφο τοῦ Ἁγίου Σώστη, ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος ταύτισε τὸν λόφο μὲ ἐκεῖνον τοῦ Κλάριου Δία· οἱ Γάλλοι ἀρχαιολόγοι τὸν ταύτισαν μὲ τὸ χωριὸ Ἄκρα. Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Μαυρίκι, ὁ Ρωμαῖος

θα ταυτίσει τὰ ἐρείπια ἐνὸς ναοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μὲ τὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος Κνακεάτιδος.

Τοὺς κατοίκους τῆς Τεγέας ἔωνε ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Ἀλέας καὶ ἀργότερα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, τὶς ὁποῖες συγκέρασαν σὲ μία θεότητα, τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λατρεύονταν ἐπίσης ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων.

Πολίτευμα καὶ ὀχύρωση

Ἡ εὐφορὴ καὶ πανέμορφη πεδιάδα τῆς Τεγέας ἀπὸ πολὺ νωρὶς, ἀπὸ τῆ Νεολιθικῆ ἥδη ἐποχῇ, προσέλκυε μόνιμους κατοίκους. Ἀπὸ τότε καὶ ἕως σήμερα ἡ Τεγέα κατοικεῖται συνεχῶς, μὲ περίοδο τῆς μεγάλης ἀκμῆς της τὸν 5ο καὶ 4ο αἰ. π.Χ., δηλαδὴ τὴν Κλασικὴ ἐποχῇ.

Τὴν ἀνώτατη ἐξουσία στὴν Τεγέα ἀσκοῦσαν ἡ βουλή, ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ 300 βουλευτές, οἱ προστάτες, οἱ στρατηγοί, ὁ ἵππαρχος, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ θεωροί, οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ ἡλιαστές. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Τεγέας τὸν 5ο αἰ. π.Χ. ἦταν περὶπου 40.000 ἐλεύθεροι πολῖτες.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., οἱ Τεγεάτες θὰ κατασκευάσουν ἓνα ἰσχυρὸ τεῖχος μήκ. 5.500 μ., γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τους. Τὸ τεῖχος αὐτό, μὲ λίθινη κρηπίδα καὶ πλίνθινη ἀνωδομή, σὲ πολλὰ σημεῖα του θὰ φτάσει στὸ ὕψος τῶν 9 μ., ἐνῶ σὲ ἄλλα θὰ εἶναι χαμηλότερο, 6,50 μ. καὶ 3,50 μ. κατὰ περίπτωσιν, σύμφωνα μὲ τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους, ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὸ ἂν ὁ χώρος ἦταν ὀρεινός, πεδινὸς ἢ ἀπόκρημνος. Κατὰ διαστήματα ὑπῆρχαν πύργοι (φυλάκια). Ἐλάχιστα ἵχνη βρέθηκαν ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ τοὺς πύργους. Ἡ Τεγέα εἶχε ἀκρόπολιν, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν Φυλακτρίς καὶ τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς στὸ σημερινὸ χωριὸ Ἄκρα. Ἐκεῖ εἶχαν καταφύγει οἱ Τεγεάτες, ὅταν τὸ 218 π.Χ. ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Λυκοῦργος κατέκτησε τὴν Τεγέα.

Ἡ Τεγέα στὴ μυθολογία

Κατὰ τὴ μυθολογία οἱ Τεγεάτες πῆραν μέρος σὲ σημαντικότερα γεγονότα, ὅπως στὸ κυνήγι τοῦ Καλυδώνιου κάπρου, στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀγκαῖο, γιὸ τοῦ Ἀλέου, καὶ στὸν Τρωικὸ πόλεμο μὲ ἀρχηγὸ τὸν βασιλιά Ἀγαπήνορα, γιὸ τοῦ Ἀγκαίου, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε μὲ 6.000 Ἀρκάδες. Ὁ Ἀγαπῆνωρ γυρνώντας ἀπὸ τὴν Τροία προσάραξε στὴν Κύπρο, ἱδρυσε τὴν Πάφο καὶ τὸν ναὸ τῆς Παφίας Ἀφροδίτης καὶ φαίνεται πὼς πέθανε καὶ τάφηκε ἐκεῖ. Ἡ παρουσία τοῦ Ἀγαπῆνορα στὴν Πάφο πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ἐπίγραμμα, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ἀριστοτέλη (*Ἀποσπάσματα* 640, 30):

*ἀρχὸς ὃδ' ἐκ Τεγέης Ἀγαπῆνωρ, Ἀγκαίου υἱός,
κεῖθ' ὑπ' ἐμοὶ Παφίων πελοπόρων βασιλεύς.*

(Αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀρχηγός, ὁ Ἀγαπῆνωρ, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγκαίου ἀπὸ τὴν Τεγέα, βασιλιάς τῶν πελοπόρων Παφίων βρίσκεται κάτω ἀπὸ μένα.)

Πόλεμοι μὲ τὴ Σπάρτη

Οἱ Τεγεάτες ἀπέκτησαν ιδιαίτερες σχέσεις μὲ τὴν Κύπρο καὶ εἰδικὰ μὲ τὴν Πάφο, τὶς ὁποῖες σύσφιξαν τὸ 1983, χάρη στὸν μυθικὸ Τεγεάτη ἥρωα Ἀγαπῆνορα. Ὅμως καὶ μὲ τὴν Κρήτη οἱ Τεγεάτες ἔχουν σχέση, ἀφοῦ φέρονται ὅτι ἱδρυσαν τὶς πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα καὶ Κατρεία.

Ἡ Τεγέα θὰ ἐμπλακεῖ σὲ πολέμους καὶ μὲ τὴ γειτονικὴ Σπάρτη ἤδη ἀπὸ τὸν 8ο αἰ. π.Χ., ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὸν βασιλιά τους Χάριλλο προσπάθησαν ἀνεπιτυχῶς νὰ κατακτήσουν τὴν Τεγέα. Ἦταν μάλιστα ἀπόλυτα βέβαιοι, γιατί πίστεψαν τὸν χρησμὸ ποὺ τοὺς εἶχαν δώσει στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν, ποὺ ἔλεγε ὅτι:

*Ἀρκαδὶν μ' αἰτεῖς· μέγα μ' αἰτεῖς· οὐ τοι δώσω.
πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν,*

οἳ σ' ἀποκωλύσουσιν· ἐγὼ δέ τοι οὔτοι μεγάρῳ
 δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
 καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.
 (Ἡρόδ. 1, 66, 1)

(Μοῦ ζητᾷς τὴν Ἀρκαδία, δηλαδή ζητᾷς τὰ πάντα, κι ἐγὼ δὲν θὰ σοῦ
 τὴν δώσω.

Πολλοὶ ἄνδρες τὰ βαλανίδια τρῶνε ἐκεῖ
 καὶ θὰ σὲ διώξουν. Ὡστόσο δὲν θὰ σ' ἀρνηθῶ
 καὶ πάρε τὴν Τεγέα γιὰ νὰ χοροπηδᾷς ἐκεῖ
 καὶ τὸν ὠραῖο κάμπο μπορεῖς μὲ σχοινὶ νὰ μετράς.)

Ἔτσι, ἔφεραν μαζί τους τὶς πέδες (δεσμὰ τῶν ποδιῶν γιὰ
 δούλους, αἰχμαλώτους καὶ ἐγκληματίες), μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἔδε-
 ναν τοὺς Τεγεάτες. Ἡ ἔκβαση ὅμως τῆς μάχης ἦταν ἀρνητική
 γι' αὐτοὺς. Νικήθηκαν, αἰχμαλωτίστηκαν καὶ οἱ Τεγεάτες τοὺς
 φόρεσαν τὶς πέδες καὶ τοὺς χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν καλλιέρ-
 γεια τῶν χωραφιῶν τους. Σύμφωνα μὲ τὸν μῦθο, στὴ μάχη ἔλα-
 βαν μέρος καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Τεγεατῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὴ
 Μάρπησσα. Μετὰ τὴ μάχη οἱ γυναῖκες ἔκαναν συμπόσιο πρὸς
 τιμὴν τοῦ Ἄρην Γυναικοθοίνα. Κατὰ τὴ μάχη αἰχμαλωτίστηκε
 καὶ ὁ Χάριλλος, τὸν ὁποῖο ἐλευθέρωσαν, ἀφοῦ τοὺς ὑποσχέ-
 θηκε ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν θὰ ἐπιτεθοῦν στὴν Τεγέα. Δὲν
 κράτησε ὅμως τὴν ὑπόσχεσή του. Σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης τους
 αὐτῆς, οἱ Τεγεάτες ἀνέθεσαν στοὺς Δελφοὺς ἀναθήματα πρὸς
 τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνα, τῆς Νίκης καὶ τῶν τοπικῶν ἡρώων, τῆς
 Καλλιστοῦς, κόρης τοῦ Λυκάονα, τοῦ Ἀρκάδα καὶ τῶν παιδιῶν
 του, Ἐλάτου, Ἀφείδαντος καὶ Ἀζάνος.

Ἀπὸ τὸ 590-580 π.Χ., οἱ Σπαρτιάτες συστηματικὰ θὰ προ-
 σπαθήσουν νὰ κατακτήσουν τὴν Τεγέα μὲ ἐπανειλημμένους
 πολέμους, γιατί ἡ κατάκτηση τῆς Τεγέας θὰ σήμαινε τὴν κα-
 τάκτηση ὁλόκληρης τῆς Ἀρκαδίας. Κάποιος ἄλλος χρησμὸς
 ἀπὸ τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὑπέδειξε στοὺς Σπαρτιάτες ὅτι

θά νικήσουν τούς Τεγεάτες, ἂν φέρουν στὴ Σπάρτη τὰ ὅσα τοῦ Ὁρέστη. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἦταν δύσκολο νὰ βρεθεῖ ὁ τόπος ποὺ ἦταν θαμμένα τὰ ὅσα τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἡ Πυθία τοὺς χρησμοδότησε τὰ ἑξῆς:

*Ἔστι τις Ἀρκαδίας Τεγέη λευρῷ ἐνὶ χώρῳ,
 ἔνθ' ἄνεμοι πνέουσιν δὺν κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης,
 καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πῆρατι κεῖται.
 ἔνθ' Ἀγαμεμνονίδην κατέχει ψυσιζοος αἴα,
 τὸν σὺ κομισσάμενος Τεγέης ἐπιτάρροθος ἔσση.
 (Ἡροδ. 1, 67, 3)*

(Υπάρχει στὴν Ἀρκαδία κάποια Τεγέα, πάνω σὲ ὁροπέδιο,
 ὅπου δύο ἄνεμοι φυσοῦν ἀπὸ ἀμετάθετη ἀναγκαιότητα.
 Καὶ χτύπο στὸν χτύπο καὶ συμφορὰ στὴ συμφορὰ τὸ πάει.
 Ἐκεῖ ἡ ζωοδότρα γῆ κρατεῖ τοῦ Ἀγαμέμνονα τὸν γιό.
 Πάρ' τὸν ἀπ' ἐκεῖ καὶ τῆς Τεγέας θὰ γίνεις βασιλιάς.)

Οἱ Σπαρτιάτες βρῆκαν τὰ ὅσα τοῦ Ὁρέστη (ὁ χώρος ποὺ ἦταν θαμμένα τοποθετεῖται ἀνάμεσα στὸ στάδιο καὶ στὰ Γιοκαρίκια) καὶ τὰ μετέφεραν στὴ Σπάρτη, ὅπου καὶ τὰ ἔθαψαν.

Πόλεμοι (5ος-1ος αἰ. π.Χ.)

Στοὺς Περσικοὺς πολέμους οἱ Τεγεάτες ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἀπαράμιλλη ἀνδρεία. Τὸ 550 π.Χ., ἡ Τεγέα θὰ γίνῃ μέλος τῆς Πελοποννησιακῆς Συμμαχίας. Τὸ 480 π.Χ., 500 Τεγεάτες θὰ ἀκολουθήσουν τὸν Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες. Τὸ 479 π.Χ., 3.000 Τεγεάτες ἔλαβαν μέρος στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες εἰσέβαλαν στὸ στρατόπεδο τῶν ἐχθρῶν καὶ ἄρπαξαν τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρδόνιου καὶ τὴ χάλκινη φάτνη τῶν ἀλόγων του. Τὸ 362 π.Χ., θὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, στὴ μεγάλη μάχη τῆς Μαντίνειας, ὅπου ὡς γνωστὸ σκοτώθηκε ὁ Ἐπαμεινώνδας, λέγοντας ὅτι ἀφῆνε δύο κόρες, τίς νίκες στὰ Λεῦκτρα καὶ στὴ Μαντίνεια.

Τὸ 362 π.Χ., ἡ Τεγέα γίνεται μέλος τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων. Τὸ 331 καὶ τὸ 316 π.Χ., ὁ Κάσσανδρος θὰ προσπαθήσει νὰ τοὺς κατακτήσει. Οἱ Τεγεάτες θὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῆς Σπάρτης τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς. Μὲ τὴ Μαντίνεια θὰ ἔλθουν ἐπίσης πολλὲς φορὲς σὲ σύγκρουση. Σὲ κάποιες περιπτώσεις ἡ Τεγέα εὐνοήθηκε ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ὅπως ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β' ποὺ κατοχύρωσε τὰ σύνορά της πρὸς Νότον. Τὸ 146 π.Χ., θὰ κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὅπως καὶ ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἐνῶ τὸ 27 π.Χ., θὰ πάρει τὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος θὰ νικηθεῖ στὸ Ἄκτιο ἀπὸ τὸν Αὐγούστο, κατὰ τὴν περίφημη ναυμαχία. Μετὰ τὴ νίκη του στὸ Ἄκτιο ὁ Αὐγούστος θὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα, ἀπὸ ὅπου θὰ ἀφαιρέσει τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καὶ τὰ δόντια τοῦ Καλυδώνιου κάπρου, τὰ ὁποῖα θὰ μεταφέρει στὴ Ρώμη γιὰ νὰ κοσμήσει τὴν ἀγορὰ της, τὸ Forum Romanum. Ἦταν μιὰ πράξη ἐκδίκησης πρὸς τοὺς Τεγεάτες, ἐπεὶδὴ εἶχαν πάρει τὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου ἢ ἡ συνήθης τακτικὴ τῶν κατακτητῶν; ἀναρωτιέται ὁ Πausanias καί, ἀφοῦ ἀναφέρει πλῆθος παρόμοιων περιστατικῶν, κλίνει περισσότερο πρὸς τὴ δευτέρη ἄποψη.

Μουσικὴ, ποίηση

Στὴν ἀρχαιότητα ἡ Τεγέα ἔσφυζε ἀπὸ πνευματικὴ ζωὴ. Ἔχει νὰ ἐπιδείξει σπουδαίους μουσικοὺς, ὅπως ὁ Κλωνᾶς καὶ ὁ Ἑχέμβροτος ὁ Ἀρκάς, σπουδαίους δραματικοὺς ποιητές, ὅπως ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Τεγεάτης, καὶ μεγάλους λυρικοὺς ποιητές, ὅπως ἡ Τεγεάτισσα Ἀνύτη, ἐκπρόσωπος τῆς Πελοποννησιακῆς Σχολῆς ἐπιγραμματοποιῶν, ἡ ὁποία ἤκμασε γύρω στὸ 300 π.Χ., ὀνομάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρο τὸν Θεσσαλονικέα «θνηλὸς Ὅμηρος», καὶ τὰ ἐπιγράμματά της παρομοιάστηκαν μὲ κρίνα. Στὴν ποίησή της κυριαρχεῖ ἡ εὐαισθησία, ἡ τρυφερότητα καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ φύση καὶ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους.

Υμνεῖ ἓνα δένδρο, μιὰ πηγὴ, ἓνα πουλί, τὸν θεὸ Πάνα ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὴν ὠραία ἀρκαδικὴ φύση. Συγκινεῖται ἀπὸ τὸν θάνατο ἀνθρώπων καὶ ζώων. Ἡ τρυφερότητα ποὺ δείχνει στὰ ἐπιγράμματα τῆς γιὰ τὰ ζῶα, γεγονὸς βέβαια πρωτόγνωρο γιὰ τὴν ἐποχὴ, μαρτυρεῖ τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς ποιήτριας. Τὸ γεμάτο λυρισμὸ ἐπίγραμμα τῆς Μυρῶς, φίλης τῆς Ἀνύτης, μιλάει γιὰ τὰ δύο ζῶα ποὺ ἀγαποῦσε (Ἀνθολ. Παλατ. VII, 190):

Ἀκρίδι, τῇ κατ' ἄρουραν ἀπδόνι καὶ δρυοκοίτα,
τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρῶ,
παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτὰς
παίγνι' ὁ δυσπειθὴς ὄχετο ἔχων Αἴδας.

(Στὴν ἀκρίδα, ποὺ τριζωνίζει τραγουδώντας στὰ χωράφια,
καὶ στὸ τζίτζικι ποῦχει τὴ φωλιά του στὶς βαλανιδιές
ἔφτιαξε ἡ κόρη ἡ Μυρῶ τάφο κοινὸ
σταλάζοντας παρθενικὸ δάκρυ.
Γιατὶ τὰ δύο τῆς παιχνίδι ὁ Ἄδης ὁ δυσκολόπιστος
τὰ πῆρε κι ἔφυγε μακριά.)

Γεμάτο εὐαισθησίαν εἶναι τὸ ἀκόλουθο ἐπίγραμμα πού, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης, ὀφείλεται στὴν Τεγεάτισσα Ἀνύτη (W. Peek, *Griechische Vers-Inschriften, Grab-Epigramme*, 1 (1955) ἀριθ. 1463):

Ὦλεο δῆποτε, Μαῖρα πολύρριζον παρὰ θάμνον,
Λόκρι, φιλοφθόγων ὠκυτάτη σκυλάκων·
τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῶι ἐγκάτθετο κῶλῳ
ἰὸν ἀμείλικτον ποικιλόδειρος ἔχις.

(Χάθηκαν πιά, Μαῖρα μου, δίπλα σὲ θάμνο πολύρριζο,
οὐ, Λοκρίδας γέννα, τὸ πιὸ γοργόποδο ἀπ' τὰ σκυλιὰ
ποὺ χαίρουνται τὸ γάβγισμά τους.
Τέτοιο φαρμάκι φοβερὸ στ' ἀνάλαφρό σου πόδι
ἔριξε ὀχιὰ μὲ δέρμα ποικιλόχρωμο.)

Θαυμάσιο είναι και τὸ ἄλλο της ἐπίγραμμα, τοῦ πετεινοῦ (Ἀνθολ. Παλατ. VII, 202) ποῦ, ἐνῶ ξυπνοῦσε τοὺς ἀνθρώπους, τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος στὸν ὕπνο:

*Οὐκέτι μ' ὥς τὸ πάρος πυκιναῖς πτερύγεσσιν ἐρέσσω
ὄρσεις ἐξ εὐνῆς ὄρθριος ἐγρόμενος·
ἧ γάρ σ' ὑπνώνοντα σίνις λαθρηδὸν ἐπελθὼν
ἔκτεινεν λαιμῷ ρίμφα καθεῖς ὄνυχα.*

(Δὲ θὰ μὲ σπκώσεις πιά ἀπ' τὸ κρεβάτι σὰν καὶ πρὶν
χτυπώντας τὰ πυκνὰ φτερά σου πρῶι πρῶι σὰν ξύπναγες.

Τὸ θανατικὸ στὰ κρυφὰ ἦρθε ὅσο κοιμόσουν καὶ
σὲ σκότωσε καρφώνοντας τὰ μυτερά του νύχια στὸ λαιμό σου.)

Τρυφερότητα καὶ πόνο ἀποπνέει τὸ ἐπίγραμμά της (Ἀνθολ. Παλατ. VII, 486) γιὰ τὴ φίλη της Φιλαινίδα, ποῦ ἦταν μνη-
στευμένη καὶ ποῦ τὴν πρόλαβε ὁ θάνατος πρὶν φτάσει στὸν
ύμναιο καὶ ὀλοκληρωθεῖ ἡ σχέση της μὲ τὴ ζωή:

*Πολλάκι τῷδ' ὀλοφυδνὰ κόρας ἐπὶ σάματι Κλείνα
μάτηρ ὠκύμορον παῖδ' ἐβόασε φίλαν,
ψυχὰν ἀγκαλεύουσα Φιλαινίδος, ἃ πρὸ γάμοιο
χλωρὸν ὑπὲρ ποταμοῦ χεῦμ' Ἀχέροντος ἔβα.*

(Πολλές φορές σ' αὐτὸν ἔδω τὸν τάφο τῆς κόρης της
φώναζε ἡ βαριόθρηνη μητέρα Κλείνα

τ' ἀγαπητὸ της τὸ παιδί τὸ μικροπεθαμένο.

Τὴν ψυχὴ τῆς Φιλαινίδας καλοῦσε πίσω νὰ γυρίσει
σὰν πέρασε ἀπάντρεπτη τὸ σκοτεινὸ ρέμα τοῦ Ἀχέροντα.)

Τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀνύτης γιὰ τὸν δοῦλο Μάνη (Ἀνθολ. Πα-
λατ. VII, 538) δείχνει τὶς πρωτοποριακὲς σκέψεις της καὶ τὴν
εὐαίσθησί της γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἰσότητα:

*Μάνης οὗτος ἀνὴρ ἦν ζῶν ποτέ· νῦν δὲ τεθνηκὼς
ἴσον Δαρείῳ τῷ μεγάλῳ δύναται.*

(Αὐτὸς ἐδῶ ὁ Μάνης, ἓνας ἄντρας ἦταν κάποτε στὴ ζωὴ του.
Τώρα πὰ πεθαμένος τὴν ἴδια τοῦ μεγάλου Δαρείου τὴ δύναμιν ἔχει.)

Οἱ Τεγεάτες τίμησαν τὴ μεγάλην τοὺς ποιήτρια μὲ τὸ ἄγαλμα της. Στὴν Τεγέα διαπρέπουν ἐπίσης μεγάλοι ἱστορικοί, ὅπως ὁ Ἀραϊθος ἢ Ἀρίαιθος καὶ νομοθέτες, ὅπως ὁ Ἀντιφάνης, ὁ Κρίσος, ὁ Τυρωνίδας, ὁ Πυρρίας καὶ ἄλλοι. Ὅχτῳ Ὀλυμπιονίκες Τεγεάτες ἀναφέρονται μὲ ὑπερνηφάνεια: ὁ Ἰάσιος, ὁ Ἐχεμος, ὁ Ἀπολλωνίδης, ὁ Δαμάτριος, ὁ Ἀγνσίλαος, ὁ Ἐχέμβροτος, ὁ Ἱερότιμος καὶ ὁ Φιλόξενος. Ὁ Ἑνδοῖος, Τεγεάτης γλύπτης ποὺ ἀναφέρεται στὸν Πausanias (VIII, 46, 5), ἤκμασε τὸν 6ο αἰ. π.Χ. Ἐχοῦμε λοιπὸν πνευματικὴ ἀνθροση στὴν Τεγέα, γεγονὸς ποὺ ἐξηγεῖ τὴν πολιτισμικὴ συνέχεια καὶ τὴν ἀκρὴ στὸν τομέα τῆς τέχνης.

Θέατρα

Τὴν πνευματικὴ ἀνθροση τοῦ τόπου συμπληρώνει καὶ λαμπρύνει τὸ θέατρο στὴν Ἐπισκοπή, ἓνα ἀπὸ τὰ ἑξὶ θέατρα τῆς Ἀρκαδίας (Μαντίνειας, Μεγαλόπολης, Ὁρχομενοῦ, Κλειτορίας, Ψωφίδας). Σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδας δὲν ὑπάρχουν τόσα πολλὰ θέατρα ὅσα στὴν Ἀρκαδία.

Τὸ παλαιότερο θέατρο τῆς Ἐπισκοπῆς χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Γύρω στὸ 175 π.Χ., ὁ Ἀντίοχος ὁ Δ΄ ὁ Ἐπιφανὴς ἀπὸ τὴ Συρία κάνει σ' αὐτὸ μιὰ ἐπιβλητικὴ κατασκευή. Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ βρέθηκαν φαίνεται ὅτι τὸ θέατρο ἐπισκευάστηκε στὰ πρῶτα ρωμαϊκὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια.

Πάνω στὸ θέατρο χτίστηκε ἡ ἐκκλησία ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Εἶναι ἓνα μνημεῖο, ὅπου συνυπάρχουν τρεῖς φάσεις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· ἡ ἀρχαιότητα, ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ ἡ σύγχρονη, μὲ τὶς ἐξαίσιες τοιχογραφίες τοῦ Ἀγνήνορα Ἀστεριάδη. Ἡ ἐκκλησία ἦταν στὸν Μεσαίωνα ἡ μητρόπολη τοῦ Νυκλίου. Στὴ σημερινή της μορφή χτίστηκε τὸ 1888, στὴ θέση τῆς πα-

Λιάς βασιλικῆς τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ., πού εἶχε ἐρειπωθεῖ καὶ καταστραφεῖ. Ανασκαφές διεξάγονται στὴν Ἐπισκοπή, πλησίον τοῦ θεάτρου, ἀπὸ τὴν Ε΄ ΕΠΚΑ.

Ἀγῶνες, μνημεῖα

Στὴν Τεγέα ὑπῆρχε στάδιο ὅπου τελοῦνταν ἀγῶνες, τὰ Ἀλέαια, πρὸς τιμὴν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, καὶ τὰ Ἀλώτια σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης τῶν Τεγεατῶν ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅταν τοὺς φόρεσαν τὶς πέδες. Ἡ γιορτὴ γινόταν στὸν λόφο τοῦ Κλάριου Δία ὅπου διεξήχθη ἡ μάχη. Ὑπῆρχε ἐπίσης ἀγορὰ, γυμνάσιο καὶ νεκροταφεῖα (πολυάνδρια). Στὴν ἀγορὰ ὑπῆρχε καὶ ναὸς μὲ ἀγαλμα τῆς Εἰλειθυίας (θεᾶς τοῦ τοκετοῦ), τὴν ὁποία οἱ Τεγεάτες ὀνομάζουν *Αὔγην ἐν γόνασι* (Αὔγη γονατιστή) (Παυσ. VIII, 48, 7). Κατὰ τὴν παράδοση, ὅταν ὁ βασιλιάς Ἀλέος ἔδιωξε τὴν Αὔγη, δίνοντάς τιν στὸν Ναύπλιο νὰ τὴν καταποντίσει («*φωραθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς παρεδόθη Ναυπλίῳ ἐπὶ θανάτῳ*»), ἐκείνη φτάνοντας στὸν ναὸ ἔπεσε στὰ γόνατα καὶ γέννησε τὸν γιό της Τήλεφο, ἐκεῖ πού εἶναι τὸ ἱερὸ τῆς Εἰλειθυίας. Στὴν ἀγορὰ ὑπῆρχε ἐπίσης στήλη μὲ ἀνάγλυφη παράσταση τοῦ Ἄρη Γυναικοθοῖνα.

Νομίσματα

Οἱ Τεγεάτες εἶχαν δικό τους νομισματοκοπεῖο καὶ ἔκοβαν δικά τους νομίσματα ἀπὸ τὸ 420 π.Χ., στὴν ἀρχὴ σιδηρὰ καὶ ἀργότερα, ὅταν προσχώρησαν στὴν Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία τὸ 222 π.Χ., ἀργυρά. Στὰ νομίσματά τους ἀπεικόνιζαν θεότητες καὶ ἥρωες πού εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὴν Τεγέα, ὅπως ἡ Ἀλέα Ἀθηνᾶ, νόμισμα τοῦ 570 π.Χ., ὁ Τήλεφος παιδί, τὸ 390 π.Χ., ὁ βασιλιάς Ἀλέος, τὸ 375 π.Χ., τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας, ἡ Στερόπη κ.ἄ.

Ἡ Τεγέα στὴ χριστιανικὴ περίοδο

Ἡ Τεγέα θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ὑπάρχει καὶ μετὰ τὴ λαμπρὴ παρουσία της στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα κατὰ τὸν 5ο-4ο αἰ. π.Χ.,

ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὶς μαρτυρίες ποὺ ἔχουμε. Στὸν 3ο αἰ. μ.Χ. ἀνήκει ὁ ὁδοδείκτης (milliarium), ἐνῶ τὸ ἔδικτο τῶν τιμῶν (edictum de pretiis rerum venalium) εἶναι τῆς ἐποχῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ, τοῦ 301 μ.Χ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα ποὺ βρέθηκαν στὴν Τεγέα τοποθετοῦνται χρονολογικὰ στὸν 4ο αἰ. μ.Χ., στοιχεῖο ποὺ δείχνει ὅτι στὴν Τεγέα ἡ ζωὴ συνεχιζόταν. Τὸ 395-396 μ.Χ. ἡ Τεγέα, ὅπως καὶ ἄλλες πόλεις, θὰ λεηλατηθεῖ καὶ θὰ ἐρειπωθεῖ ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ Ἀλάρικου. Τὸ 415 μ.Χ., ὁ Ἐπίσκοπος Τεγέας Ὡφέλιμος θὰ πάρει μέρος στὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας καὶ θὰ ὑπογράψει: «Ὡφέλιμος Ἐπίσκοπος πόλεως Τεγέας ὀρίσας ὑπέγραφα». Τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται καὶ σὲ στήλη, ποὺ βρέθηκε τὸ 1910 στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη στὸν Ποθαντίνو (ἐκκλησία μεταξὺ Ἀλέας καὶ σταδίου, ὅπου βρίσκονται καὶ τὰ λείψανα ἀρχαιότερου ναοῦ), στὴν ὁποία εἶναι χαραγμένη ἡ ἀφιέρωση «Ὁ ἀγιώτατος Ὡφέλιμος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας». Τὸ ὄνομα Ὡφέλιμος ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σὲ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ., ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ Μαντίνεια καὶ βρίσκεται τώρα στὸ Μουσεῖο τῆς Τρίπολης.

Μνεῖα τῆς Τεγέας ὑπάρχει στὸν *Συνέκδημον* τοῦ Ἱεροκλέους, ἔργο τοῦ 527-565 μ.Χ. βασισμένο στὰ ἀρχεῖα τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὴν πολιτικὴ γεωγραφία τῆς πρώτης βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὸν 7ο αἰ. μ.Χ. μνημονεύεται ὁ Ἐπίσκοπος Τεγέας. Τὸν 8ο καὶ τὸν 9ο αἰ. μ.Χ. ἡ πόλη θὰ λεηλατηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς Σλαύους, ὅμως πάλι θὰ ἀνακάμψει. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (912-959 μ.Χ.) τὴν ἀναφέρει ὡς μία ἀπὸ τὶς σαράντα πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Εἶναι ἡ τελευταία φορὰ ποὺ γίνεται μνεῖα τῆς Τεγέας.

Ἡ Τεγέα γίνεται τὸ Νύκλι

Τὴν Τεγέα διαδέχτηκε τὸ Ἀρύκλιον (Νύκλι) ἥδη ἀπὸ τὸν 8ο-9ο αἰ. μ.Χ. Τὸ 1082 εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀναφέρεται τὸ

Νύκλι και ὁ ἐπίσκοπός του, ἐποχὴ ποὺ στὸ Βυζάντιο αὐτοκράτωρ ἦταν ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός (1081-1118). Ἄλλη μαρτυρία γιὰ τὸ Νύκλι ἔχουμε τὸ 1142 στὴ βιογραφία τοῦ Νίκω-
 νος τοῦ μετανοεῖτε.

Γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς Τεγέας σὲ Ἀρύκλιον ἢ Νύκλι ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις καὶ ἐρμηνεῖες. Ἐπικρατέστερη πιστεύουμε εἶναι ἐκείνη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ὅταν στάλθηκε στὴν Ἐπισκοπὴ τῆς Τεγέας ὁ ἐπίσκοπος Ἀρυκλῶν, ἐκεῖνος θέλησε νὰ κρατήσει τὸ ὄνομα τῆς παλαιᾶς ἑδρας του· ἔτσι μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὀνομάστηκε τὸ φρούριο καὶ ἡ γύρω περιοχὴ. Μὲ τὸ ὄνομα Ἀρύκλιον προσδιορίζεται ὁ χῶρος τῆς Ἐπισκοπῆς, ἐνῶ ἡ πόλη ἀναφέρεται ὡς Νύκλι.

Φραγκοκρατία

Στὴ συνέχεια τὸ Νύκλι κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Ὁ Γουλιέλμος Σαρπλίτ καὶ ὁ Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουϊνὸς ιδρύουν τὸ πριγκιπάτο τοῦ Μορέως ἢ τῆς Ἀχαΐας. Τὸ 1205 μαζεύτηκαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Φράγκων ἀλλὰ νικήθηκαν καὶ οἱ Φράγκοι ἔγιναν κύριοι μεγάλου μέρους τῆς Πελοποννήσου. Τὸ 1209 ἡ Πελοπόννησος καταλαμβάνεται ὁλόκληρη ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ τὴν ἴδια χρονία τὸ Νύκλι θὰ γίνῃ μία ἀπὸ τὶς δώδεκα βαρωνεῖες τοῦ πριγκιπάτου τοῦ Μορέως καὶ θὰ δοθεῖ στὸν Γουλιέλμο ντὲ Μορλαί, μὲ ἑξὶ ἵπποτικά φέουδα. Τὸ 1296 ὁ στρατηγὸς Ἀνδρόνικος Ἀσάν, ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, κατέλαβε τὸ Νύκλι, τὸ δῆωσε καὶ τὸ πυρπόλησε. Ὁ στρατηγὸς Ἀσάν, ἐμπειροπόλεμος στρατιωτικός, βλέποντας ὅτι τὸ Νύκλι λόγῳ τῆς θέσης του θὰ τοῦ δημιουργοῦσε προβλήματα –ὁ χῶρος ποὺ βρισκόταν ἦταν πεδιάδα ἀφύλακτη ἀπὸ παντοῦ καὶ τὸ φρούριο τοῦ Νυκλίου, γιὰ νὰ λειτουργήσει καὶ νὰ προστατεύει τὴν πόλη, χρειαζόταν πολλοὺς στρατιῶτες– κατέστρεψε τὴν πόλη καὶ γκρέμισε τὸ

φρούριο. Οί κάτοικοι τότε, είτε βίαια είτε οικειοθελώς –δέν τους ἔμεινε καὶ ἄλλη ἐπιλογὴ– ἀναγκάστηκαν νὰ μετοικήσουν βορειοανατολικά, στὸν χώρὸ πού διάλεξε ὁ στρατηγός, λιγότερο ἐκτεθειμένο στοὺς ἐχθροὺς καὶ περισσότερο προστατευμένο. Ἡ καινούργια πόλη, τὸ Μουχλί, χτίστηκε σὲ βουνὸ μὲ ἀπόκρημνες πλαγιές, ἀνάμεσα στὰ ὄρη Ἀρτεμίσιο (Χτενιά) καὶ Παρθένιο, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἀπὸ τὴ φύση προστατευόταν ἀρκετά. Τὸ ὄνομα Μουχλί, Μοχλίν, Μούχλα, Μούχλια, Νέο Μουχλί κ.ἄ. εἶναι προφανῶς παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Ἀρύκλιον, Ἀρύκλιν. Τὸ Μουχλί θὰ ἀναδειχθεῖ καὶ αὐτὸ σὲ σπουδαῖο πολιτισμικὸ, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸ κέντρο, ὅπως δείχνουν τὰ εἱρεῖπια τῶν πολυάριθμων ἐκκλησιῶν του. Ὁ ζωγράφος Διγενῆς ἀπὸ τὸ Μουχλί, μετὰ τὴν ἄλωσή του τὸ 1460, κατέφυγε στὴν Κρήτη. Τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἂποψη ὅτι ὑπῆρχαν σχέσεις μεταξὺ τῶν ζωγραφικῶν σχολῶν Κρήτης καὶ Πελοποννήσου τὸν 15ο αἰ.

Τουρκοκρατία

Τὸ Μουχλί θὰ κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1458-1460 καὶ θὰ παραμείνει στὸ σκοτάδι μαζί μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Τεγεάτες θὰ δώσουν πάλι τὸ παρὸν στὶς μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων (Τζιβα, Βαλτέτσι, Βέρβαινα, Δολιανά, Τριπολιτσά) καὶ θὰ συμβάλουν στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους, μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ἀπὸ τὸ Λιμποβίσι τῆς Ἀρκαδίας.

Διοικητικὴ διαίρεση

Μὲ τὸ Β. Διάταγμα «περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δήμων τοῦ Νομοῦ Ἀρκαδίας» τοῦ 1835, στὴν Τεγέα θὰ δημιουργηθοῦν δύο δήμοι, τῆς Τεγέας μὲ πρωτεύουσα τὸ Πιαλί (σήμερα Ἀλέα) καὶ τῆς Γαρέας μὲ πρωτεύουσα τὶς Ρίζες. Σύμφωνα μὲ τὸ Διάταγμα «περὶ συγχωνεύσεως τῶν δήμων τῆς Ἐπαρχίας

Μαντινείας» τοῦ 1840, οἱ δύο δῆμοι συγχωνεύτηκαν σὲ ἓναν μὲ πρωτεύουσα τὸ Πιαλί. Τὸ 1912, καταργήθηκε ὁ νόμος «περὶ συστάσεως Δήμων καὶ Κοινοτήτων» καὶ τὰ χωριά τῆς Τεγέας γίνονται Κοινότητες. Λόγῳ ὅμως τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὁ νόμος γιὰ τὴ διάλυση τῶν δήμων δὲν ἐφαρμόστηκε παντοῦ ἀμέσως καὶ ἔτσι ὁ δήμαρχος τῆς Τεγέας παρέμεινε στὴ θέση του ἕως τὸ 1914.

Τὸ Μουσεῖο

Τὸ μικρὸ ὠραῖο πέτρινο Μουσεῖο τῆς Τεγέας χτίστηκε τὸ 1908 σὲ οἰκόπεδο ποὺ χάρισε ὁ Μητροπολίτης Νεῖλος –ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀλέα, τότε Πιαλί– καὶ μὲ δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, σοφὸς ἀρχαιολόγος ἐρευνητής, ἀπὸ τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας, ἔκαμε ἀνασκαφές καὶ μελέτησε τὴν Τεγέα. Ὑπῆρξε ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Μουσείου καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια Ὑπουργὸς Ἀρχαιοτήτων Λακωνίας καὶ Ἀркаδίας. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου προέρχεται ἀπὸ τὸν χώρο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τοῦτο προσδιορίζει καὶ τὴ χρονολογικὴ τους τοποθέτηση στὸ δεῦτερο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἐργάστηκε ὡς ἀρχιτέκτονας ἀλλὰ καὶ ὡς γλύπτης τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὁ γλύπτης Σκόπας, ἀπὸ τὴν Πάρο.

Ὁ γλύπτης Σκόπας καὶ ἡ τέχνη του

Ὁ Σκόπας, μεγαλοφυῆς γλύπτης τῆς ὕστερης Κλασικῆς ἐποχῆς καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ σπουδαιότερους τῆς ἀρχαιότητος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Καλλίστρατος στὸ βιβλίο του *Ἐκφράσεις* ἀναφέρει ὅτι εἶχε σπάσει τὸ φράγμα τοῦ μαρμάρου, ἔφερε στὴ γλυπτικὴ καινούργια τεχνοτροπία, χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας εἶναι τὸ πάθος, ἡ ἔνταση, ἡ ἀγωνία ποὺ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὸ νοσταλγικὸ βλέμμα τὸ

στραμμένο πρὸς τὰ πάνω, τὶς βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν, τὸ παιχνίδι τῶν φωτοσκιάσεων, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ διογκωμένο μέτωπο καὶ τὰ μισάνοιχτα χεῖλη. Στὰ κεφάλια θὰ δώσει περίγραμμα σχεδὸν τετράγωνο, γεμάτο βαρύτητα καὶ στὸ σῶμα ἔντονη κίνηση. Στροφή καὶ συστροφή τοῦ κορμιοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς σκοπαδικῆς τέχνης, ποὺ θὰ κυριαρχήσει χαρακτηρίζοντας τὴν ἐποχὴ τοῦ καλλιτέχνη. Ἀκόμα, στὰ βαριὰ ρωμαλέα κορμιά τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ ναοῦ ποὺ ἐκτίθενται στὸ Μουσεῖο, βλέπουμε στοιχεῖα τοῦ ἥρωικοῦ χαρακτήρα τῆς σκοπαδικῆς τέχνης, ποὺ θὰ ὁλοκληρωθεῖ στὴ μεγάλη ζωφόρο τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου, ἡ ὁποία βρίσκεται στὸ ὁμώνυμο Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου. Ἡ πάλιν τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων, ποὺ διαδραματίζεται μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου, εἶναι θέαμα μνημειῶδες, μεγαλειῶδες καὶ συγκλονιστικὸ ποὺ προκαλεῖ τὸ δέος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γαλήνη ποὺ προκαλεῖ ἡ μικρὴ ζωφόρος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ βωμοῦ, ὅπου ἀπεικονίζεται ἡ περιπέτεια τῆς ζωῆς τοῦ Τεγεάτη ἥρωα Τήλεφου, ἀπὸ τὴ γέννηση ἕως τὸν θάνατό του.

Ἡ φήμη τοῦ Σκόπα ἦταν μεγάλη καὶ ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Σκόπας εἶχε ἐργαστεῖ καὶ στὴν κατασκευὴ τοῦ Μαυσωλείου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ποὺ οἱ ἀρχαῖοι θεωροῦσαν ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Τοῦ εἶχαν ἀναθέσει τὴν κατασκευὴ τῆς σημαντικότερης πλευρᾶς τοῦ μνημείου, τῆς ἀνατολικῆς. Στὸ Μαυσωλεῖο τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἐργάστηκαν καὶ ἄλλοι περίφημοι γλύπτες τῆς ἐποχῆς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Λεωχάρης καὶ ὁ Βρύαξις ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Σκόπα ἐλάχιστα εἶναι γνωστά, ὅπως ἄλλωστε καὶ γιὰ τοὺς περισσότερους γλύπτες. Πατέρας του πιθανῶς ἦταν ὁ Ἀρίστανδρος, γλύπτης καὶ αὐτός, ποὺ εἶχε δουλέψει κοντὰ στὸν Πολύκλειτο ἀπὸ τὸ Ἄργος. Στὴ χρονικὴ περίοδο μεταξύ 370 καὶ 335 π.Χ. τοποθετεῖται ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς

τοῦ Σκόπα. Ἐργάστηκε στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀρκαδία, στὴ Βοιωτία, στὰ Μέγαρα καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία.

Ἔργα τοῦ Σκόπα

Ὁ Πλίνιος μᾶς ἀναφέρει μὲ θαυμασμὸ τὸν πολυμελὲς θαλάσσιο θίασο, ἓνα ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ μιὰ ἐξαίσιον γυμνὴ Ἀφροδίτη, ἔργα τοῦ Σκόπα, ποὺ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν μεταφέρει στὴ Ρώμη γιὰ νὰ κοσμήσουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ δημόσια κτίριά τους. Ὁ Καλλίστρατος στὸ βιβλίον ποὺ μνημονεύθηκε μιλάει ἐπίσης μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ Μαινάδα τοῦ Σκόπα, ἡ ὁποία, ἀκόμα καὶ στὸ ρωμαϊκὸ ἀντίγραφο τῆς Δρέσδης, προκαλεῖ μὲ τὴ χορευτικὴ, ὀρμητικὴ καὶ βίαιη συστροφή τοῦ κορμιοῦ της καὶ τὸ τίναγμα τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ πάνω, τὸν θαυμασμὸ μέχρι σήμερα. Στὸ ἔργο αὐτό, ἀναφέρει ὁ Καλλίστρατος, κατόρθωσε ὁ Σκόπας νὰ μεταδώσει στὴ Μαινάδα τὸν βακχικὸ οἶστρο. Τὰ πολλὰ ἀντίγραφα τῶν ἔργων του καὶ ἡ συμμετοχή του στὸν γλυπτὸ διάκοσμο τῶν σημαντικότερων μνημεῖων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. δικαιολογοῦν τὴ φήμην του ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα.

Ναοὶ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα

Τὸν πρῶτο ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἀλέος. Ἀργότερα οἱ Τεγεάτες κατασκεύασαν ἄλλον μέγανον, ὁ ὁποῖος κἀνκε τὸ 395 π.Χ. Στὴ θέσιν του οἱ Τεγεάτες οἰκοδόμησαν περικαλλὴ ναὸ γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει μὲ θαυμασμὸ ὁ Πausanias στὰ *Ἀρκαδικὰ* (VIII, 45, 5) καὶ τὸν περιγράφει λεπτομερειακά:

«Ὁ σωζόμενος ναὸς ὑπερέχει πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ ὑπάρχουν στὴν Πελοπόννησον στὴν ὅλη κατασκευὴ καὶ στὸ μέγεθος. Τὴν πρώτην διακόσμησην τὴν παρέχουν κίονες δωρικοί, τὴν ἐπόμενην κορινθιακοί. Ἐξω ἀπὸ τὸν ναὸ ὑπάρχουν

κίονες ἰωνικοί. Ἀρχιτέκτονας, πληροφορήθηκα, ἦταν ὁ Πάριος Σκόπας, ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ ἀγάλματα σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰωνία καὶ στὴν Κερία. Ἐναέτιες συνθέσεις εἶναι: στὴν πρόσθια πλευρὰ τὸ κυνήγι τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνας.»

Ὁ μῦθος τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνας

Κατὰ τὸν μῦθο ἡ Ἄρτεμις, θέλοντας νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν βασιλιά τῆς Καλυδῶνας –τῆς σημερινῆς Αἰτωλίας– Σχοινέα ἐπειδὴ δὲν τὴν τίμησε ὅπως τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἔστειλε τὸν κάπρο, ὁ ὁποῖος κατέστρεψε τὴ χώρα καὶ ἔτρωγε ζῶα καὶ ἀνθρώπους. Ὁ Σχοινέας θέλοντας νὰ ἀπαλλάξει τὴ χώρα ἀπὸ τὸ ἄλγος κάλεσε νέους γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν. Μεταξὺ αὐτῶν ποὺ ἦλθαν στὴν Καλυδῶνα ἦταν καὶ ἡ Ἀταλάντη ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ἡ ὁποία κατὰ μία ἐκδοχὴ γεννήθηκε στὴν Τεγέα, ἀλλὰ ἀναφέρεται ἐπίσης ὡς πατρίδα τῆς τὸ Μαίναλο καὶ τὸ Λύκαιο. Ἦταν κόρη τοῦ Οἰνέα καὶ τῆς Κλυμένης.

Οἱ νέοι βλέποντας ὅτι μία γυναίκα θὰ πάρει μέρος στὸ κυνήγι θύμωσαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτό. Τοὺς μετέπεισε ὁρῶς ὁ Μελέαγρος, ὁ γιὸς τοῦ Σχοινέα, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν Ἀταλάντη. Στὸ κυνήγι πρώτη ἡ Ἀταλάντη χτύπησε τὸν κάπρο καὶ ὁ Μελέαγρος τὸν ἀποτελείωσε. Ὑπῆρχε ὁρῶς παράδοση ὅτι ὁποῖος σκοτώσει τὸ ζῶο παίρνει τὸ κεφάλι καὶ τὸ δέρμα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα μοιράζεται σ' αὐτοὺς ποὺ πῆραν μέρος στὸ κυνήγι. Ὁ Μελέαγρος χάρισε τὸ κεφάλι καὶ τὸ δέρμα στὴν Ἀταλάντη, ἡ ὁποία τὰ ἀφιέρωσε στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ θεοῦ τοῦ Μελέαγρου, ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του Ἀλθαίας. Κατὰ τὴ συμπλοκὴ ποὺ ἀκολούθησε ὁ Μελέαγρος σκότωσε τὸν θεῖο του. Ἡ μητέρα του θύμωσε πολὺ γιὰ τὴν ἄδικη πράξη τοῦ γιοῦ τῆς καὶ θέλοντας νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ ἔκαψε τὸν δαυλὸ, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ

τὸν χρῆσµό ποὺ εἶχαν δώσει οἱ Μοῖρες στὴ γέννησή του, μόλις καιγόταν, θὰ πέθαινε ὁ ἥρωας, γεγονὸς ποὺ συνέβη. Ὁ Μελέαγρος σωριάστηκε νεκρὸς μετὰ τὸ κάψιμο τοῦ δαυλοῦ, ἐνῶ ἡ μητέρα βλέποντας τὸν γιό της νεκρὸ ἐξ αἰτίας της αὐτοκτόνησε.

Ὁ μύθος τοῦ Τήλεφου

Στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ παριστάνεται ἡ μάχη τοῦ Τήλεφου κατὰ τοῦ Ἀχιλλέα στὴν πεδιάδα τοῦ Καΐκου (Παυσ. VIII, 45, 7). Ὁ μύθος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴ σκληρὴ μάχη ποὺ ἔδωσε ὁ Τήλεφος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἀχιλλέα, ὅταν ἐκστράτευσαν, θέλοντας νὰ καταλάβουν τὴν καινούργια πατρίδα του, τὴ Μυσία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει ὁ Τήλεφος μαζί μὲ τὴ μητέρα τοῦ Αὔγη, ὅταν τὴν ἔδωξε ὁ παππούς του Ἀλέος, μετὰ τὸν χρῆσµό ὅτι ὁ γιὸς τῆς κόρης του θὰ τὸν σκοτώσει. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐρωτικὴ σχέση Ἡρακλῆ-Αὔγης, ἱέρειας τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ἡ ὁποία συνενυρέθη μὲ τὸν Ἡρακλῆ καὶ ἔμεινε ἔγκυος. Καρπὸς αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα τῆς ἱέρειας καὶ τοῦ ἥρωα ἦταν ὁ Τήλεφος.

Ἀπὸ τὸν Τήλεφο ἔμμεσα οἱ Τεγεάτες θὰ γίνουν φορεῖς ἐνὸς πολιτισμοῦ ποὺ διήρκεσε περίπου 700 χρόνια, τοῦ Ἑτρουσκικοῦ. Ὁ γιὸς τοῦ Τήλεφου, Τυρρηνός, θεωρεῖται ὡς ἰδρυτὴς τῆς Ἑτρουρίας καὶ ὁ ἀδελφὸς του Τάρχων, ἰδρυτὴς τῆς ἐτρουσκικῆς πόλης Ταρκύνιας. Σύμφωνα μὲ παραλλαγὴ τοῦ μύθου, ὁ βασιλιάς τῆς Μυσίας Τεύθρας θὰ ἐρωτευθεῖ τὴν Αὔγη καὶ θὰ τὴν παντρευτεῖ. Σύμφωνα μὲ ἄλλη, ὁ Τεύθρας υἱοθέτησε τὴν Αὔγη καὶ θέλησε νὰ τὴν παντρέψει μὲ τὸν Τήλεφο. Τὴν τελευταία ὅμως στιγμὴ ἡ Ἀθηνᾶ μὲ μορφὴ ψιδιοῦ μπῆκε στὸ δωμάτιο τῶν νεονύμφων καὶ τοὺς ἀποκάλυψε τὴν ἀλήθεια. Ἡ στιγμὴ τῆς ὑποδοχῆς τῆς Αὔγης ἀπὸ τὸν Τεύθρα, στὴ μικρὴ ζωφόρο τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου στὸ Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου εἶναι παραστατικὴ. Ὁ βασιλιάς σπεύδει μὲ

βῆμα γοργό πρὸς τὴ θάλασσα, ἐνῶ τὰ ἐνδύματά του ἀνεμίζουν, γὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴ νέα γυναῖκα ποὺ ἔφθασε στὴ χώρα του. Ἡ κίνηση, ἡ ἀνυπομονησία, ἡ ἔνταση καὶ ἡ νευρικότητα ποὺ ὑπάρχει στὴν πλάκα αὐτὴ τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες. Ὁ Πausanías (VIII, 4, 9) μᾶς ἀναφέρει ὅτι ὁ τάφος τῆς Αὖγης στὸν ὑπὲρ τοῦ Καῖκου Πέργαμο εἶναι σωρὸς χώματος μέσα σὲ κρηπίδωμα λίθινο, μὲ μία γυναῖκα γυμνή, χάλκινη, στημένη ἐπάνω.

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς

Ὁ ναὸς εἶχε δεκατέσσερις δωρικοὺς κίονες στὶς μακρὲς πλευρὲς καὶ ἕξι στὶς στενές. Στὸ ἐσωτερικὸ, στοὺς δύο μακροὺς τοίχους τοῦ οἴκου, ἐκφύονται ἀπὸ ἑπτὰ κορινθιακοὶ ἡμικίονες. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τῆς Ἰππίας Ἀθηνᾶς, ποὺ τὸ εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τὴ Μανθυρέα. Ἦταν ἔργο τοῦ Ἐνδοίου, φιλοτεχνημένο γύρω στὸ 550 π.Χ., ὁλόκληρο ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο. Ὁ Ἐνδοῖος ἐκτὸς ἀπὸ γλύπτης ἦταν καὶ ζωγράφος. Ὑπῆρχαν ἐπίσης τὰ ἔξοχα ἀγάλματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας, ἔργα τοῦ Σκόπα.

Ὁ βωμός, τὰ ἀναθήματα

Ὁ βωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἔχει ἀνάγλυφες παραστάσεις τῆς Ρέας καὶ τῆς νύμφης Οἰνόνης ποὺ κρατοῦν τὸν Δία βρέφος καὶ τέσσερις νύμφες ἀπὸ τὴ μία καὶ τὴν ἄλλην πλευρά. Στὸν ναὸ ὑπῆρχαν καὶ ἀναθήματα ποὺ θύμιζαν ἥρωικες στιγμὲς τῆς ἱστορίας τῆς Τεγέας, οἱ πέδες ποὺ φόρεσαν στοὺς αἰχμάλωτους Λακεδαιμονίους, τὸ ὄπλο τῆς Μάρπησσης καὶ τὸ δέρμα τοῦ Καλυδώνιου κάπρου. Ἐξ ἄλλου ὁ Pausanías (VIII, 47, 3) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὴν ἱερωσύνην στὸν ναὸ ἀσκεῖ ἓνα ἀνήλικο παιδί, πρὶν φτάσει στὴν ἐφηβεία (*«ἱεράται δὲ τῇ Ἀθηνᾷ παῖς χρόνον οὐκ οἶδα ὅσον τινά, πρὶν δὲ ἡβάσκειν καὶ οὐ πρόσω, τὴν ἱερωσύνην.»*)

Γλυπτά τῆς Τεγέας στὴν Ἀθήνα

Ὅρισμένα ἔργα ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὅπως τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας (;), τὸ κεφάλι τοῦ Ἀχιλλέα καὶ ἐνὸς κάπρου, βρίσκονται στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν γιὰ λόγους ἀσφάλειας. Τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας, ἓνα ἀπὸ τὰ ωραιότερα ἔργα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., πιθανῶς ἔργο τοῦ Σκόπα, εἶχε κλαπεῖ δύο φορὲς στὸ παρελθόν. Γιὰ τὸ κεφάλι αὐτό, ἡ μεγάλη ἀρχαιολόγος Σέμνη Καρούζου γράφει ὅτι «ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς κλασσικῆς ἑλληνικότητος στὴ διάπλαση τοῦ μορφικοῦ ἰδανικοῦ τῆς θεᾶς. Εἶναι ὑψωση τῆς γυναικείας ὁμορφίᾳς σὲ μιὰν ὑπεργήνην ἁρμονία ... ποὺ χαρίζει ἕως σήμερα εὐφροσύνη στὸ ἀνθρώπινο γένος».

Ἀφιέρωμα τῆς Λαοδίκης

Στὸν περικαλλὴ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἀφιέρωσε ἡ Λαοδίκη ἀπὸ τὴν Κύπρο πέπλο μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή (Ἀνθολ. Παλατ. Appendix, 19):

*Λαοδίκης ὅδε πέπλος· ἐγὼ δ' ἀνέθηνκεν Ἀθηνᾶ
πατρίδ' ἐς εὐρύχωρον Κύπρου ἀπὸ ζαθέας.*

(Τῆς Λαοδίκης ὁ πέπλος αὐτός· τὸν ἀφιέρωσε ἀπὸ τὴν περίλημνη Κύπρο, στὴν Ἀθηνᾶ τῇ δικιά της, στὴ μεγάλη πατρίδα.)

Ἡ Λαοδίκη ἦταν ἀπόγονος τοῦ Ἀγαπήνορα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τεγέας. Σὲ αὐτὴν ὀφείλεται ἡ λατρεία τῆς Παφίας Ἀφροδίτης, ναὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχε στὴν Τεγέα, κοντὰ στὸν ναὸ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης, ποὺ τὶς ἐπονομάζουν καρποφόρες (Παυσ. VIII, 53, 7). Ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Πausanias ναὸς εἶναι ἴσως ἐκεῖνος ποὺ ἐρείπιά του βρέθηκαν στὸν λόφο τοῦ Ἁγίου Σώστη καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται πολλὰ εἰδῶλια, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ παριστάνει τὴ Δήμητρα καθισμένη σὲ θρόνο κρατώντας στὰ χέρια της ρόδι καὶ κυδῶνι καὶ ἓνα παλαιότερο ποὺ παριστάνει γυναῖκα καθισμένη σὲ καμήλα.

Ὁ ναὸς ἦταν σεβαστὸς καὶ ἀπαρραβίαστος ἀπὸ ὅλους τοὺς Πελοποννησίους καὶ ὅσοι κατέφευγαν σ' αὐτὸν ὡς ἰκέτες ἔβρισκαν ἄσυλο. Ἀναφέρεται ὅτι ἐδῶ βρῆκε ἄσυλο τὸ 423 π.Χ. ἡ Χρυσίς, ἡ ἱέρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας στὸ Ἄργος, ὅταν ἀπὸ ἀμέλειά της κἀκε ὁ ναός. Ἐκεῖ κατέφυγε ὡς ἰκέτης καὶ ὁ Πausanίας, ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης, ποὺ δὲν βοήθησε τὸν Λύσανδρο, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη στὴν Ἀλίαρτο, καὶ γι' αὐτὸ φοβόταν νὰ ἐμφανιστεῖ στὸ δικαστήριο μήπως καταδικαστεῖ. Ἐπίσης ὁ Λεωτυχίδας, βασιλιάς τῆς Σπάρτης, ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ τὸν Ξάνθιππο εἶχε νικήσει τὸ 479 π.Χ. τοὺς Πέρσες στὴ Μυκάλη. Πολὺ ἀργότερα κατηγορήθηκε ὅτι δωροδοκήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀλευάδες στὴ Μακεδονία καὶ κατέφυγε ὡς ἰκέτης στὴν Τεγέα.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς

Ἡ ἀνασκαφὴ στὸν χώρο τοῦ ἱεροῦ δὲν ἔχει περατωθεῖ. Ἐλπίζουμε ὅτι κάποτε θὰ ἀποκαλυφθεῖ καὶ ὁ περίγυρος τοῦ ναοῦ, ποὺ ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ καιροὺς ἔχουν γίνεи σημαντικὲς ἀνασκαφὲς στὸν χώρο τοῦ ναοῦ. Τὸ 1809 ὁ Ἄγγλος τοπογράφος W. M. Leake ταῦτισε πρῶτος τὸν ναό, μὲ βάση τὶς πληροφορίες τοῦ Pausanias. Ἀκολούθησαν ἀνασκαφὲς ἀπὸ σπουδαίους ἀρχαιολόγους: ὁ A. Milchhöfer καὶ ὁ Π. Καββαδίας τὸ 1880, ὁ W. Dörpfeld τὸ 1880, οἱ V. Bérard καὶ G. Fougères τὸ 1888-1889, ὁ G. Mendel ποὺ εὐτύχησε νὰ βρεῖ τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας(;), ὁ K. Ρωμαῖος ποὺ ἀνέσκαψε συστηματικὰ καὶ μὲ ἐπιτυχία τὸν ναὸ τὸ 1909, ὁ C. Dugas τὸ 1910-1912. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔκαμαν περιορισμένη ἀνασκαφὴ οἱ Ἔφοροι τῶν Ἀρχαιοτήτων Χρῦς. Χρήστου καὶ Αἰκ. Δηρακοπούλου. Τέλος, πρόσφατα, ἐγίνεи Ἑλληνονορβηγικὴ ἀνασκαφὴ ἡ ὁποία ἔφερε στὸ φῶς ἀξιόλογα εὐρήματα.

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΑΙΘΟΥΣΑ ΘΡΟΝΩΝ

- 299-300. Ἐπιβλητικοὶ εἶναι οἱ δύο μαρμάρινοι θρόνοι οἱ
 1 ὅποιοι κυριαρχοῦν στὴν αἴθουσα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ
 2 ἀρχαῖο θέατρο τῆς Ἐπισκοπῆς (πρόσφατα ἀποκαλύφθηκε με-
 γάλιο μέρος του). Ὁ ἓνας εἶναι μεγαλύτερος καὶ προοριζόταν
 γιὰ δημόσιο πρόσωπο ὑψηλοῦ κύρους, ἱεραρχικά ἀνώτερου
 ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὅποιο προοριζόταν ὁ μικρότερος θρό-
 νος. Ἡ διαφορὰ μεγέθους λοιπὸν ὀφείλεται στὴν ἐπιθυμία νὰ
 ἀποδοθεῖ στὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὅποιο προοριζόταν μεγαλύτε-
 ρη τιμὴ καὶ νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς παρισταμένους,
 διαφοροποίηση τονισμένη ἀπὸ τὸν διάκοσμο τοῦ θρόνου. Τὰ
 μπροστινὰ πόδια καὶ τῶν δύο ἔχουν τὴ μορφή ποδιοῦ λιοντα-
 ριοῦ· ἀνάμεσά τους ὑπάρχει συμφυὲς ὀρθογώνιο ὑποπόδιο. Ἡ
 ἀριστερὴ πλάγια ὄψη τοῦ μεγάλου θρόνου εἶναι διακοσμημέ-
 νη μὲ ἀνάγλυφον ἄκανθο (ἡ δεξιὰ εἶναι ἀκόσμητη), ἀπὸ τὴν

1-2. Θρόνοι
 ἀπὸ τὴν Ἐπισκοπή,
 ἀρ. εὐρ. 299-300.

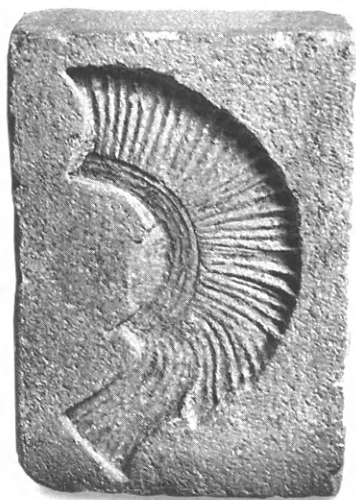
όποια εκφύονται δύο αντιθετικές έλικοειδείς αποφύσεις: στο μέσον υπάρχει μίσχος με στρογγυλό στόμιο από το οποίο εκφύεται λογχοειδής απόφυση. Το πάνω μέρος του θρόνου στολίζεται με έλικοειδή σχήματα, ενώ στο μέσον υπάρχει σχηματική άκανθος. Την ίδια διακόσμηση έφερε ο μικρότερος θρόνος στη δεξιά πλάγια όψη (ή άριστερή είναι ακόσμητη), όπως συνάγεται από τμήματα έλικων που έχουν διασωθεί. Από τις ακόσμητες πλευρές και των δύο είναι φανερό ότι οι θρόνοι ήταν τοποθετημένοι ο ένας πλάι στον άλλο. Γι' αυτό μόνον ή μία τους πλευρά, ή έξωτερική, έφερε διάκοσμο. Η άθέατη έσωτερική απέθηκε άδιακόσμητη.

Από τον μικρότερο θρόνο λείπει το μεγαλύτερο μέρος της πλάτης. Μικρά τραύματα, ιζήματα και διάβρωση στην επιφάνεια. Διαστ. του μεγαλύτερου θρόνου: ύψ. 1 μ., πλάτ. 0,64 μ. Διαστ. του μικρότερου θρόνου: ύψ. 0,77 μ., πλάτ. 0,58 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Του 4ου αϊ. π.Χ.

- 3 151. Μήτρα για λοφίο κορινθιακῆς περικεφαλαίας. Ύψ. 0,56 μ., πλάτ. 0,36 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

6. Ἄγαλμα γυναικεῖο ἀκέφαλο. Τὸ κεφάλι ἦταν ἔνθετο. Φέρει πολύπτυχο μακρὺ ποδῆρη χιτῶνα, πολὺ ψηλὰ ζωσμένο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ μικρὸ τμήμα τῆς ζώνης ποὺ σώζεται. Πλούσιο καὶ πολύπτυχο εἶναι καὶ τὸ ἱμάτιο ποὺ συγκρατεῖται μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἔχει τὸ δεξιὸ πόδι λυγισμένο καὶ τὸ φέρει στὸ πλάι. Ὁ κορμὸς εἶναι εὐθυτενής, ἔχει μεγαλοπρέπεια καὶ ἄνεση. Λεῖπουν τὸ δεξιὸ πάνω τμήμα τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀριστερὸ ἔνθετο χέρι ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ύψ. 1,15 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τῶν βαθιῶν καὶ ἄκαμπτων πτυχῶν χρονολογεῖται στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.).

3. Μήτρα μὲ ἀποτύπωμα περικεφαλαίας, ἀρ. εὐρ. 151.

4. Γυναικεῖο ἄγαλμα, ἀρ. εὐρ. 6.

- 5 148. Ἀκέφαλη ντυμένη ἑρμαϊκὴ στήλη· λείπει τὸ κάτω μέρος της, σχήματος κολούρου πρίσματος. Τὰ χέρια καλύπτονται ἀπὸ τὸ εὐρύχωρο ἱμάτιο μὲ τὶς ἀδρὲς πτυχὲς στὴν περιοχὴ τοῦ λαιμοῦ, τοῦ στήθους καὶ τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Λείπει ἐπίσης τμῆμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. στήλης 0,76 μ., ὕψ. βάσης 0,41 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.).

5. Ἑρμαϊκὴ στήλη,
ἀρ. εὐρ. 148.

6. Ἄγαλμα Ἑρμηρακλέους,
ἀρ. εὐρ. 1285.

1285. Ἀκέφαλη ντυμένη ἐρμαϊκὴ στήλη Ἡρακλῆ (Ἑρμ-
ρακλῆς) πάνω σὲ ἐνεπίγραφη ψηλὴ βάση. Ὁ ἥρωας, γνωστός
στοὺς Τεγεάτες καὶ ἀπὸ τῆ σχέσιν του μὲ τὴν Αὖγην, ἀπεικονί-
ζεται ντυμένος μὲ τὴ λεοντὴ καὶ τὸ ἱμάτιο, ποὺ καλύπτει τὸ
μπροστινὸ μέρος τοῦ σώματος καὶ σχηματίζοντας τρίγωνο,
φθάνει ἕως τοὺς μηρούς. Στὸν λαιμὸ ἔχει τυλιγμένη τὴ λεον-
τή, τῆς ὁποίας ἓνα πόδι κρέμεται ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ
ἓνα ἄλλο διακρίνεται πίσω, στὴν πλάτη του. Τὸ ἱμάτιο, στὸ τε-
λείωμά του κάτω, στολίζεται μὲ ζώνη ἀπὸ μικρὲς κάθετες
ἐγχαράξεις (κρόσσια). Τὸ ἄγαλμα στηρίζεται πάνω σὲ ἐνεπί-
γραφη στήλη ποὺ στενεύει πρὸς τὴ βάση της. Ἡ ἐρμαϊκὴ στή-
λη χρονολογεῖται γύρω στὸ 1191/2 μ.Χ., 69 χρόνια μετὰ τὴν
ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀδριανοῦ στὴν Τεγέα κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν (IG
V2, 52) ποὺ εἶναι χαραγμένη στὸ σχήματος κολούρου πρί-
σματος κάτω μέρος της:

ἔτους ΕΘ ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδρι-
ανοῦ τὸ πρῶτον ἰς τὴν Ἑλλάδα
παρουσίας· γυμνασίαρχος·
Π. Σύλλιος Διονύσιος, ὑπο-
γυμνασίαρχος· Κλαύ. Ἄλυ-
πος, ἀρχέφηβοι·
Ἐένων < Ἰούλι. Ἡρώδης,
Ὀφίλλιος
ἔφηβοι·

Λεῖπουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ μεγάλο τμήμα τοῦ ἀρι-
στεροῦ χεριοῦ ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Μικρὰ τραύματα,
ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 1,46 μ. Μάρ-
μαρο πεντελικό.

7. Ἀγαλμα γυναικεῖο, ἀκέφαλο καὶ χωρὶς χέρια. Φέρει πολύπτυχο ποδήρην χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο μὲ λεπτὴ κυλινδρική ζώνη καὶ ἱμάτιο, ποὺ συγκρατεῖται στὸν ἀριστερὸ ὦμο. Τὸ στήθος μικρό, κωνικό, διαγράφεται μέσα ἀπὸ τὸ βαρὺ ἔνδυμα. Ἡ μορφὴ ἀπεικονίζεται μὲ τὸ δεξιὸ πόδι στὸ πλάι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ πατάει στέρεα. Οἱ πτυχές τοῦ χιτῶνα εἶναι βαθιές, ἰδιαίτερα στὸ κάτω μέρος, ἔχουν ὅμως τὴ στατικότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴν τέχνη τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀγαλμα χρονολογεῖται στὴν πρώιμη αὐτοκρατορική ἐποχή, γύρω στὸ 10-20 μ.Χ. Τὸ ἀγαλμα στηρίζεται σὲ στρογγυλὴ βάση. Βρέθηκε στὸν Ἅγιο Ἰωάννη Τεγέας. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 1,15 μ. Μάρμαρο.

8. Ἀγαλμα γυναικεῖο ἀκέφαλο. Τὸ κεφάλι ἦταν ἔνθετο. Φέρει ποδήρην πολύπτυχο χιτῶνα, ἱμάτιο κοντὸ ψηλὰ ζωσμένο καὶ μακρὸ πέπλο. Τὸ μικρὸ στήθος διαγράφεται κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ἔνδυμα. Ἐχει τὸ δεξιὸ πόδι στὸ πλάι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ πατάει στέρεα στὸ ἔδαφος. Οἱ πτυχές εἶναι βαθιές, βαριές, ἄκαμπτες, τὸ σῶμα βαρὺ, χωρὶς κίνηση, πατάει σὲ στρογγυλὴ, συμπληρωμένη μὲ γύψο, βάση. Τὸ πίσω μέρος τοῦ ἀγάλματος εἶναι ἐπίπεδο σὰν στήλη, διαγράφονται ὅμως οἱ πτυχές τοῦ ἐνδύματος. Βρέθηκε τὸ 1889 στὸν Ἅγιο Ἰωάννη Τεγέας. Λεῖπουν τὰ χέρια, ποὺ ἦταν ἔνθετα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ὀπές ὅπου στηρίζονταν. Στὴν ὀπὴ ἀριστερὰ λείψανα μολύβδου γιὰ τὴ στήριξη. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 1,17 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.).

7. Γυναικεῖο ἄγαλμα, ἀρ. εὐρ. 7.

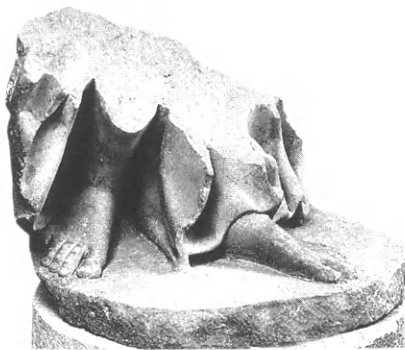

8. Γυναικεῖο ἄγαλμα, ἀρ. εὐρ. 5.

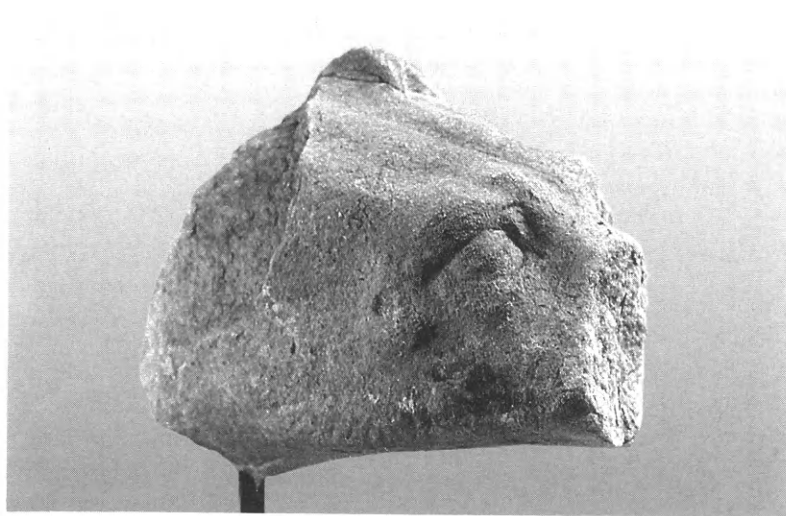
ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΛΕΦΟΥ (ΗΡΑΚΛΗ)

150. Τὸ κάτω τμήμα τῶν ποδιῶν γυναικείου ἀγάλματος. Τὸ ἔνδυμα, βαρὺ, πλαστικό, μὲ βαθιὲς πτυχές ποὺ ἀνεμίζουν στὸν
 9 ἀέρα, εἶναι ἀριστοτεχνικὰ δοσμένο. Τὸ ἀριστερὸ πόδι στηρί-
 ζεται ἄνετα κάτω, ἐνῶ τὸ δεξι, ποὺ φέρεται πλάγια καὶ λίγο
 πρὸς τὰ πίσω, ξεπροβάλλει ἀπὸ τὴ βαθιὰ κοιλότητα σὰν κο-
 χύλι ποὺ σχηματίζουν οἱ πτυχές. Ἡ πλίνθος, πάνω στὴν ὁποία
 πατάει, εἶναι στρογγυλή. Ἔργο σημαντικὸ, παρὰ τὴν ἀποσπα-
 σματικότητά του. Σωζ. ὕψ. 0,33 μ., ὕψ. πλίνθου 0,06 μ. (συ-
 νολ. ὕψ. 0,39 μ.), διάμ. πλίνθου 0,48 μ. Μάρμαρο πεντελικό.
 Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

89. Κεφάλι σκύλου ποὺ σώζεται ἀποσπασματικά. Τὸ σωζό-
 μενο τμήμα καὶ κυρίως ἡ ἀπόδοση τῶν ματιῶν δείχνει ὅτι τὸ
 10 κεφάλι εἶναι δημιούργημα μεγάλου γλύπτη· προέρχεται ἀπὸ
 11 τὸ ἀνατολικὸ ἢ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς,
 ὅπου δούλεψε ὁ Σκόπας καὶ οἱ μαθητές του. Λείπουν τὸ μισὸ
 τμήμα τοῦ κεφαλιοῦ πίσω, τὸ ρύγχος καὶ ὁ λαιμός. Απολεπί-
 σματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,13
 μ., σωζ. μῆκ. 0,16 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ
 τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

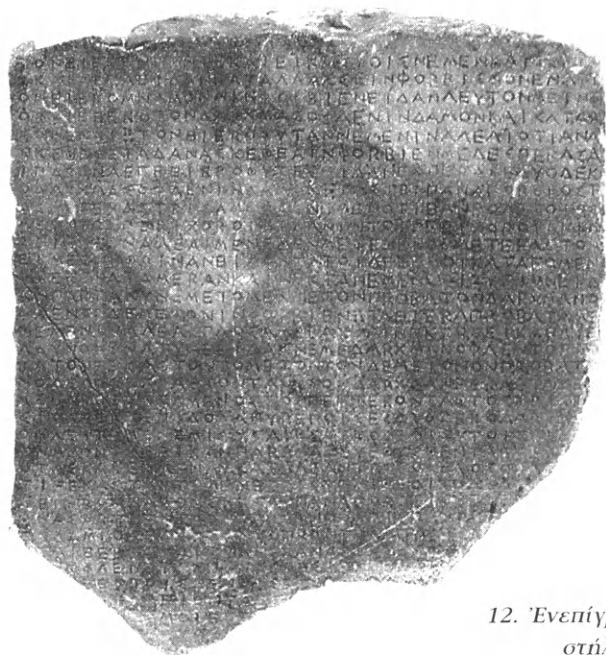
9. Κάτω τμήμα ποδιῶν
 γυναικείου ἀγάλματος,
 ἀρ. εὐρ. 150.

10-11. Κεφάλι σκύλου, αρ. εύρ. 89.

1261. Ἐνεπίγραφη μαρμάρινη τετράγωνη στήλη πάνω στὴν
 12 ὁποία εἶναι χαραγμένος νόμος (IG V2, 3) ποὺ ρύθμιζε τὴ μί-
 σθωση καὶ τὴ νομὴ τῶν ἱερῶν κτημάτων τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς:

- I τὸν ἱερὲν πέντε καὶ εἴκοσι οἷς νέμεν καὶ ζευγο-
 ς καὶ αἶγα· εἰ δ' ἂν καταλλάσσει, ἰνφορβισμόν ἔναι· τ-
 ὸν ἱερομνάμονα ἰνφορβίεν· εἰ δ' ἂν λευτὸν μὲ ἰνφ-
 ορβίε, ἡεκοτὸν δαρχμᾶς ὀφλὲν ἰν δᾶμον καὶ κάταρ-
 II 5 Φον ἔναι :: τὸν ἱεροθύταν νέμεν ἰν Ἀλέαι ὅ,τι ἂν ἀ-
 σκεθὲς ἔ, τὰ δ' ἀνασκεθέα ἰνφορβίεν, μὲ δ' ἔσπεράσα-
 ι πὰρ ἂν λέγε ἱεροθυτές· εἰ δ' ἂν ἔσπεράσει, δυόδεκ-
 III ο δαρχμᾶς ὀφλὲν ἰν δᾶμον. :: τᾶς τριπαναγόρσιος τ-
 ἀς ὑστέρας τρῖς ἀμέρας νέμεν ὅτι ἡὰν βόλετοι ὅς
 10 μὲ ἰν τοῖ περιχώροι· εἰ δ' ἂν ἰν τοῖ περιχώροι, ἰνφο-
 IV ρβίεν :: ἰν Ἀλέαι μὲ νέμεν μέτε ξένον μέτε Φαστὸν
 εἰ μὲ ἐπὶ θοῖναν ἡίκοντα, τοῖ δὲ ξένοι καταγομέν-
 οι ἐξῆναι ἀμέραν καὶ νύκτα νέμεν ἐπιζύγιον· εἰ δ'
 ἂν πὰρ τάνυ νέμε, τὸ μὲν μέζον πρόβατον δαρχμᾶν ὀ-
 V 15 φλὲν, τὸ δὲ μείον ἰνφορβίεν :: τὰ ἱερά πρόβατα μὲ
 νέμεν ἰν Ἀλέαι πλὸς ἀμέραν καὶ νυκτός, εἰκ ἂν διε-
 λαυνόμενα τύχε· εἰ δ' ἂν νέμε, δαρχμᾶν ὀφλὲν τὸ πρό-
 βατον Φέκαστον τὸ μέζον, τὸν δὲ μειόνον προβάτο-
 ν ὀδελὸν Φεκᾶστον, τᾶν συὸν δαρχμᾶν Φεκᾶσται, εἰ[ι]
 20 μὲ παρηεταξάμενος τὸς πεντέκοντα ἔς τὸς τριακα-
 VI σίος. :: εἰκ ἐπὶ δῶμα πῦρ ἐποίησε, δυόδεκο δαρχμᾶς
 ὀφλὲν, τὸ μὲν ἔμισυ τᾷ θεοῖ, τὸ δ' ἔμισυ τοῖς ἱερ[ο]-
 VII μνάμονσι :: εἰκ ἂν παραμαξεύε θύσθεν τᾶς κελε[ύθ]-
 ο τᾶς κακεμέναν κατ' Ἀλέαν, τρῖς ὀδελὸς ὀφλὲ[ν ἂν]-
 25 τὶ Φεκᾶσται, τὸ μὲν ἡέμισυ τᾷ θεοῖ, τὸ δ' ἔμισυ[ν τοῖ]-
 VIII ς ἱερομνάμονσι :: τᾷ παναγόρσι τὸς ἱερ[ομνάμ]-
 IX ονας ἀρτύνε τὰ ἰν ταῖς ἰνπολαῖς πάντα τὰ[λλα (;) :: τ]-
 ὸς δαμιοργὸς τὸν κόπρον τὸν ἀπυδόσμ[ιον ἐξάγε]-
 [ν] τᾷ ἡεβδόμῃ τῷ Λεσχανασίῳ μενός· [εἰ δὲ μέ, δαρχ]-

12. Ένεπίγραφη νομοθετική
στήλη, άρ. εύρ. 1261.

X 30 [μὰ]ν ὀφλέν :: τὸν Παναγόρσιον μένα τὸν⁹....
 ...ἄξεν τοῖς ξένοις, εἰκ ἂν ἰόγτα Π'⁹....
 ...⁵.. εἰ δ' ἀπιόντα εἰ Γ'²¹.....
 ...⁶.. γ δάμοι ἔφαγ²³.....
 ...⁸...αι τὸς Ι²⁵.....
 35⁹.... νον²⁷.....
 [- - - - -]

Λείπει τὸ κάτω μέρος καὶ τμήματα ἀπὸ τὶς γωνίες τῆς στή-
 λης. Συγκολλημένη καὶ συμπληρωμένη μὲ γύφο. Ἀπολεπί-
 σματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ύψ. 0,60 μ.,
 πλάτ. 0,56 μ., πάχ. 0,155 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῶν ἀρχῶν
 τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

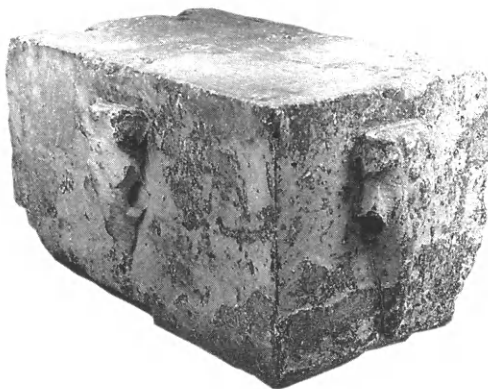
13. Κεφάλι Ἡρακλῆ, ἀρ. εὐρ. 48.

48. Κεφάλι τοῦ Ἡρακλῆ μὲ λεοντή. Τὸ μέτωπο εἶναι ψηλὸ καὶ διογκωμένο ἔντονα πάνω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς μύτης. Τὰ φρύ-
 13 δια ἔχουν τὸ σχῆμα κλειστοῦ τόξου. Οἱ κόγχες τῶν ματιῶν
 βαθιὲς καὶ οἱ βολβοὶ διογκωμένοι. Ἐντονα δηλωμένο εἶναι τὸ
 ἐλεύθερο χεῖλος τῶν βλεφάρων. Ἡ κατεύθυνση τοῦ βλέμμα-
 τος εἶναι πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πάνω, ὅπως ἐπίσης τὸ κεφάλι καὶ
 ὁ στιβαρὸς λαιμός. Τὰ αὐτιά, σχηματικὰ δοσμένα, φαίνονται
 παρὰ τὴ φθορά. Τὸ ἀρχέτυπο ἀνάγεται στὸν γνωστὸ τύπο τῶν
 θεῶν Δία-Ποσειδῶνα. Τὰ σκοπαδικὰ στοιχεῖα ποὺ χαρακτηρί-
 ζουν τὸ κεφάλι εἶναι οἱ βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν, οἱ διογ-
 κωμένοι βολβοὶ καὶ ἡ στροφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ.
 Ἡ παθητικὴ ἔκφραση τῶν ματιῶν κυριαρχεῖ στὸ πρόσωπο.

Ἡ ταύτιση τοῦ κεφαλιοῦ μὲ τὸν Ἡρακλῆ εἶναι βέβαιη. Πι-
 θανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ ποὺ ἀπει-
 κόνιζε τὴν πάλη τοῦ Τήλεφου, γιοῦ τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῆς

Αὔγης, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἀχιλλέα κατὰ τὴν εἰσβολή τους στὴν καινούργια πατρίδα τοῦ Τήλεφου, τὴ Μυσία. Ἐκεῖ θὰ εἶχε θέση ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἡρακλῆ, κοντὰ σὲ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἔχει στενὰ συνδέσει ὁ μῦθος, ἐφ' ὅσον διαδραματίζει πρωταρχικὸ ρόλο. Ἔργο τοῦ μεγαλοφυοῦς Σκόπα ἢ τῶν μαθητῶν του. Λεῖπουν ἡ μῦτη, τὰ χεῖλη, τρῆμα τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ, πού εἶναι ραγισμένο, καὶ τῆς λεοντῆς. Στὶς πλάγιες ὀφεις τοῦ κεφαλιοῦ πίσω φέρει δύο ὀπές γιὰ τὴ στήριξη. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,36 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

1538. Τρῆμα βωμοῦ μαρμάρινου, στολισμένου στὶς πλάγιες ὀφεις μὲ βουκράνια. Ἡ πάνω ἐπιφάνεια, λεία καὶ ἐπίπεδη, ἔφερε καὶ ἄλλο τρῆμα μαρμάρου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς 14 τóρμους τῶν συνδέσμων. Τὰ φθαρμένα ψηφία στὴν ἐπιφάνεια εἶναι νεότερων χρόνων· λείπει μεγάλο τρῆμα δεξιά. Ἀποκρούσεις στὰ κεφάλια τῶν ζώων καὶ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ βωμοῦ. Ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,67 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

14. Τρῆμα βωμοῦ,
ἀρ. εὐρ. 1538.

60. Κεφάλι νέου ἄνδρα, μὲ ἔντονη στροφή πρὸς τ' ἀριστερά, ποῦ στηρίζεται πάνω σὲ δυνατό, μυῶδη, στιβαρὸ λαιμό.
 15 Καλύπτεται μὲ λεοντή, ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ὁποίας προβάλλουν
 16 οἱ κυνόδοντες. Τὰ μαλλιά τῆς μορφῆς ἀποδίδονται μὲ μνηο-
 ειδεῖς, ἀνακατεμένους, ἀτίθασους βοστρύχους. Τὰ φρύδια
 ἔχουν σχῆμα κλειστοῦ τόξου. Ἡ σάρκα πάνω ἀπὸ τὰ μάτια
 σχηματίζει βαριὰ πτυχή, ποῦ καλύπτει τὸ μεγαλύτερο τμήμα
 τῶν βλεφάρων. Ἡ στοματικὴ σχισμὴ εἶναι λοξὰ τοποθετημέ-
 νη καὶ ἡ ἀσύμμετρη ἀπόδοσή της τονίζει τὴ ζωντάνια τοῦ
 προσώπου. Κυρίαρχο στοιχεῖο τοῦ εἰκονιζομένου εἶναι οἱ βα-
 θιᾶς κόγχες τῶν ματιῶν καὶ τὸ στραμμένο πρὸς τὰ πάνω βλέμ-
 μα, ἐμφανέστερο στὶς πλάγιες ὄψεις. Ἡ στέρεη δόμηση τοῦ
 κεφαλιοῦ καὶ τοῦ λαιμοῦ εἶναι χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ
 ἔργου ποῦ ἀνήκει τεχνοτροπικὰ στὸν κύκλο τοῦ Σκόπα, γιατί
 παρουσιάζει ὅλα τὰ στοιχεῖα –τὶς βαθιᾶς κόγχες τῶν ματιῶν,
 τὸ παθητικὸ στραμμένο πρὸς τὰ πάνω βλέμμα καὶ τὴν ἔντονη
 κλίση τοῦ κεφαλιοῦ– ποῦ χαρακτηρίζουν τὴ σκοπαδικὴ τέ-
 χνη. Ἔτσι, ἡ χρονολόγηση τοῦ κεφαλιοῦ στὸ δεύτερο μισὸ
 τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. εἶναι ἀσφαλής. Πρόσθετο στοιχεῖο ἀποτελεῖ
 ἡ εὕρεση τοῦ κεφαλιοῦ στὸν χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ
 τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἡ ταύτιση τοῦ κεφαλιοῦ μὲ τὸν Ἡρακλῆ
 (πατέρα) ἢ τὸν Τήλεφο (γιὸ) εἶναι δύσκολη, γιατί ἀφ' ἐνὸς ὁ
 Ἡρακλῆς στὶς ἀπεικονίσεις του δὲν παρουσιάζεται ἀγένειος
 καὶ τόσο νέος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ λεοντὴ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κατ'
 ἔξοχὴν σύμβολο τοῦ Τήλεφου. Παρὰ τὴν ἀβεβαιότητα ποῦ δη-
 μιουργεῖται, φαίνεται ὅτι μᾶλλον πρόκειται γιὰ ἀπεικόνιση
 τοῦ γιοῦ ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ, ὅπου παριστανόταν
 ἡ μάχη τοῦ Τήλεφου, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἀχιλλέα,
 ὅταν εἰσέβαλαν στὴ Μυσία.

Λείπουν ἡ μύτη καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στόματος. Τὸ
 κεφάλι εἶναι συμπληρωμένο μὲ γύψο ἀριστερά. Στὸ κάτω μέ-
 ρος τοῦ λαιμοῦ διακρίνεται ἐρυθρωπὸ χρῶμα. Ἀπολεπίσματα,

15-16. Κεφάλι
Τήλεφου,
άρ. εύρ. 60.

17. Ὑδρορρόη ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ἀρ. εὐρ. 1306.

ιζήματα καὶ μικρὰ τραύματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 0,32 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τὸ ἔξοχο αὐτὸ κεφάλι ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992, μαζί μὲ ἄλλα δεκαοκτὼ γλυπτὰ καὶ 102 ἀφιερῶματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς.

1306. Ὑδρορρόη (σίμνη) συμπληρωμένη, ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ διάκοσμο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ στόμα
 17 τοῦ lionταριοῦ ἔτρεχε τὸ νερὸ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ. Τὸ κεφάλι τοῦ lionταριοῦ, δοσμένο μὲ φυσικότητα, συμφωνεῖ μὲ τὴν τεχνοτροπία τῆς ἐποχῆς. Τὰ μάτια τοποθετημένα βαθιὰ στὶς κόγχες γεμάτα ἔνταση. Πλαισιώνεται ἀπὸ φυτικὸ σπειροειδὲς διάκοσμο, βλαστόσπειρα καὶ ἀνθέμια δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ιζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

59. Γυναικεῖος ἀκέφαλος κορμός, πιθανῶς ἀκρωτήριο, ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τὸ ρωμαλέο κορμὶ προβάλλει γεράτο
 18 δύναμιν καὶ πλαστικότητα κάτω ἀπὸ τὸν κοντὸ χιτῶνα ποὺ εἶναι
 19 ψηλὰ ζωσμένοι, τονίζοντας τὸ σφριγνῆλο στῆθος ποὺ δεξιὰ εἶναι ἀκάλυπτο. Τὸ δεξιὸ προτεταμένο πόδι εἶναι συμπληρωμένο μὲ γύφο. Ἐξοχο ἔργο ἐνὸς μεγάλου γλύπτη. Σωζ. ὕψ. 0,98 μ. Βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές τοῦ 1900 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

18-19. Γυναικεῖος κορμός (Αταλάντη), ἀρ. εὐρ. 59.

20. Τμήμα θριγκού, άρ. εύρ. 254-255.

254-255. Τμήμα ιωνικού θριγκού από τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, με ἀνάγλυψη διακόσμηση. Ἐπάνω, λέ-
 20 σβιο κυμάτιο· στὸ μέσον, πολὺ μεγαλύτερο ιωνικὸ κυμάτιο (αὐγὰ καὶ λόγχες) ἀκολουθεῖται ἀπὸ περίτεχνο ἀστράγαλο· κάτω, ζώνη με σπειροειδῆ φυτικὸ διάκοσμο φύλλων ἀκάνθου (βλαστόσπειρα). Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,42 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

63. Ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κεφάλι, με τραγικὴ ἔκφραση στὸ μισάνοιχτο στόμα, ποὺ τονίζεται καὶ ἀπὸ τὴ βίαση
 21 στροφή πρὸς τ' ἀριστερά. Ἔργο μεγάλου καλλιτέχνη. Τὸ τμήμα τῆς ἐπιδερμίδας, ὅπου διατηρεῖται, φανερώνει τὴ δεινότητα τοῦ γλύπτη στὸ πλάσιμο τῆς σάρκας. Βρέθηκε τὸ 1902 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Σωζ. ὕψ. 0,16 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

62. Μεγαλύτερη ἔνταση, πὺ ἐκφράζεται μὲ τὴ βίαιη στροφὴ πρὸς τὰ δεξιὰ, παρουσιάζει ἄλλο κεφάλι πὺ ἐκτίθεται στὴν ἴδια αἶθουσα καὶ σώζεται καὶ αὐτὸ ἀποσπασματικά. 22 Διακρίνεται στὸ ἔργο τὸ χέρι μεγάλου γλύπτη, πὺ κατὰ πάσα πιθανότητα εἶναι ὁ Σκόπας. Βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές τοῦ 1900-1901 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Σωζ. ὕψ. 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

21. Τρῆμα κεφαλίου,
ἀρ. εὐρ. 63.

22. Ἀπότμημα κεφαλίου,
ἀρ. εὐρ. 62.

154 (61). Κεφάλι κρανοφόρου πολεμιστή με ἄδρὰ χαρακτηριστικά. Τὰ μαλλιά ἀποδίδονται με βαθιὲς κυματιστὲς
 23 ἐγχαράξεις. Τὰ σκοπαδικὰ στοιχεῖα κυριαρχοῦν ἔντονα στὸ
 ρωμαλέο πρόσωπο. Ἡ διόγκωση τοῦ μετώπου πάνω ἀπὸ τὴ
 ρίζα τῆς μύτης, οἱ βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν, οἱ διογκωμένοι
 βολβοὶ καὶ τὸ ἐλεύθερο χεῖλος τῶν κάτω βλεφάρων, καθὼς καὶ
 οἱ βαθύνσεις κάτω ἀπὸ τὰ μάτια προσδίδουν ἰδιαίτερο πάθος
 στὸ κεφάλι, ποὺ τονίζεται ἀπὸ ἔντονη στροφή πρὸς τὰ δεξιά.
 Ὁ εἰκονιζόμενος πολεμιστὴς ἔχει ταυτιστεῖ με τὸν Τήλεφο. Ἡ
 ἀγωνιώδης ἔκφραση στὰ πρόσωπα, ὅπως τὴ συνέλαβε καὶ τὴν
 ἀπέδωσε με μοναδικότητα ὁ Σκόπας, δείχνει τὴ θεϊκὴ πνοὴ
 τοῦ δημιουργοῦ γλύπτη. Μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει ὅτι
 ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους γλύπτες τῆς ἀρχαιότητος,
 ἐκεῖνος ποὺ πλησιάζει περισσότερο τὴν παραγμένη ἐποχὴ
 μας εἶναι ὁ Σκόπας. Ἡ ἀγωνία, ἡ ἀνησυχία, ἡ ἔνταση καὶ ἡ
 δραματικὴ ἔκφραση ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἔργα του εἶναι τὰ κυ-
 ρίαρχα στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς μας. Λεῖπουν ἡ μύτη, τὸ στόμα,
 τμήματα τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν αὐτιῶν. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα
 καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,31 μ. Μάρμαρο πεντελι-
 κό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

2365 (2266). Κεφάλι ἀνθρωπόμορφου, σχεδόν, λιονταριοῦ,
 ἀπὸ ὑδρορρόν. Σῶζεται τμήμα τοῦ προσώπου. Ἡ χαίτη ἀποδί-
 24 δεται με φλογόσχημους βοστρύχους. Ἐχει ψηλὸ μέτωπο καὶ
 πάνω στὴν πλατιὰ ρίζα τῆς μύτης δύο διαγώνιες ρυτίδες σχη-
 ματίζουν τρίγωνο ποὺ ἀπολήγει σὲ κατακόρυφη γραμμὴ ποὺ
 προεκτείνεται ἕως τὰ μαλλιά. Ἀπὸ τὶς βαθιὲς κόγχες τῶν μα-
 τιῶν ξεπετιοῦνται οἱ διογκωμένοι βολβοί, με τὴ θυρωμένη πύ-
 ρινη ἔκφραση, ποὺ τονίζεται ἀπὸ τὴ σύσπαση τῶν μυῶν στὴν
 περιοχὴ τῆς ρίζας τῆς μύτης. Ἡ ἐκφραστικότητα ποὺ διακρίνει
 τὸ ἔργο φανερώνει πὼς εἶναι δημιούργημα σημαντικοῦ καλλι-
 τέχνη. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν
 ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,36 μ., σωζ. πλάτ. 0,255 μ., πάχ. 0,12 μ.
 Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

23. Κεφάλι πολεμιστῆ,
ἀρ. εὐρ. 154 (61).

24. Κεφάλι λιονταριού,
ἀρ. εὐρ. 2365 (2266).

131. Κορμός γυναίκας από σύμπλεγμα έφεδρισμού, απο-
 25 σπασματικά διατηρημένος. Ὁ έφεδρισμός είναι παιδικό παι-
 χνίδι τῶν ἀρχαίων: σέ απόσταση συμφωνημένη ἀπό τοὺς
 παῖχτες τοποθετοῦσαν μιὰ πέτρα, «*δίορον*», τὴν ὁποία προ-
 σπαθοῦσαν νὰ πετύχουν μὲ τόπια καὶ πέτρες· ὁ νικημένος
 ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ φέρει στοὺς ὤμους του τὸν νικητὴ ἕως
 τὸ σημεῖο ποὺ ἦταν ὁ λίθος· κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μεταφορᾶς
 ὁ νικητὴς ἔκλεινε μὲ τὰ χέρια του τὰ μάτια τοῦ νικημένου γιὰ
 νὰ μὴ βλέπει.

Ἡ γυναίκα φοράει χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο, ποὺ ἀφήνει τὸν
 δεξιὸ μαστὸ ἀκάλυπτο. Οἱ πτυχές, πολλὲς καὶ βαθιὰ χαραγμέ-
 νες, δίνουν ζωντάνια στὸ γλυπτό. Τὸ ἔργο μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι
 δημιούργημα ἐνὸς ἄξιου τεχνίτη. Βρέθηκε τὸ 1902 στὶς ἀνα-

25. Γυναικεῖος κορμός ἀπὸ σύμπλεγμα έφεδρισμοῦ, ἀρ. εὐρ. 131.

σκαφές τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λείπουν τὸ κεφάλι, τὸ δεξιὸ χέρι, τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ, τὰ πόδια καὶ τμήματα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα. Πολλαπλὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Συγκολλήσεις στὸν κορμὸ καὶ στὸ ἀριστερὸ χέρι. Ὑψ. 0,44 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

194. Τμήμα γυναικείου κορμοῦ, μὲ ἀνακεκλιμένη στάση. Φέρει χιτῶνα μὲ πλούσιο ἀπόπτυγμα ποὺ σκεπάζει τὸν γλουτὸ καὶ τὸν μηρό, οἱ ὁποῖοι διαγράφονται καθαρὰ κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ὕφασμα. Τὸ γλυπτὸ πρέπει ν' ἀνήκει σὲ ξαπλωμένη μορφή ποὺ στόλιζε τὰ αἵετώματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἡ ἐργασία εἶναι ἄριστη. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,42 μ., σωζ. πλάτ. 0,50 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. 26

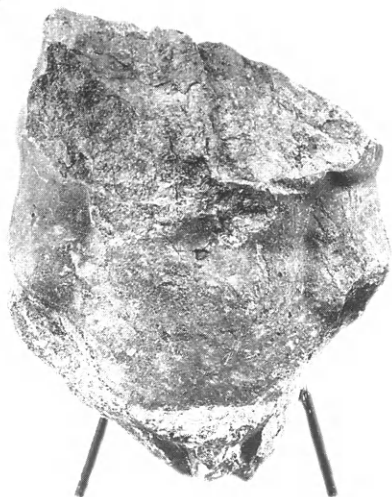

26. Τμήμα γυναικείου κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 194.

66. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ σὲ διαγώνια στάση, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ σωζόμενο μέρος. Ὁ δεξιὸς γοφὸς καὶ ἡ
 27 κοιλιά ἀριστοτεχνικὰ δοσμένα, οἱ φόρμες ρέουσες. Δηλωμένο εἶναι τὸ ἀνδρικό μόριο. Ἀξιόλογο ἔργο ἱκανοῦ γλύπτη. Βρέθηκε στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,40 μ., σωζ. πλάτ. 0,38 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

27. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 66.

28. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 67.

67. Τὸ κάτω τμήμα κορμοῦ ποῦ ἀνήκει σὲ ἄνδρα ρωμαλέο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ τμήμα ποῦ σώζεται. Ἡ περιοχὴ τῶν 28
βουβώνων εἶναι πλασμένη μὲ γνώση τῆς ἀνατομίας καὶ μὲ
ἐντονὴ κίνησις τῶν μυῶν. Δηλωμένος εἶναι ὁ ὀμφαλὸς καὶ τὸ
ἀνδρικό μόριο. Ἡ διάπλασις τῶν ὄγκων ἀρμονικὴ καὶ ρέουσα.
Ἡ ἐργασία εἶναι ἄριστης ποιότητος. Βρέθηκε στὸν ναὸ τῆς
Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρω-
σι στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,49 μ., πλάτ. 0,43 μ. Μάρμαρο
πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

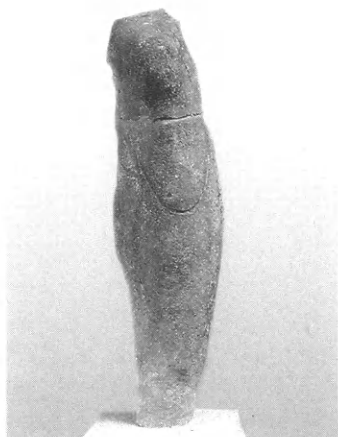
83. Πρόσθιο τμήμα ποδιοῦ σὲ συμφυὴ πλίνθο. Σώζονται 29
κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοὺς τὰ τέσσερα δάκτυλα καὶ μέρος
τοῦ πέμπτου. Ἐντύπωση κάνει ἡ ἀπόδοσις τῆς μικρῆς μερ-
βράνης (παρानυχίδας) στὸ πρῶτο καὶ στὸ δεύτερο δάκτυλο,
ποῦ τονίζει τὴ φυσιοκρατικὴ ἀπόδοσις τοῦ ποδιοῦ. Προέρχε-
ται ἀπὸ τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Οἱ μικρὲς
λεπτομέρειες μαρτυροῦν τὴν ἱκανότητα τοῦ καλλιτέχνη. Ἀπο-
λεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωσι στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ.
0,12 μ. (ὕψ. βάσεως 0,06 μ.). Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέ-
ρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

29. Τμήμα ποδιοῦ
μὲ δάκτυλα, ἀρ. εὐρ. 83.

75. Ἀριστερὴ γυμνὴ κνήμη, συμπληρωμένη καὶ συγκολλη-
 μένη. Τὸ γόνατο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ στάση του, εἶναι ἐλα-
 30 φρὰ λυγισμένο. Ἡ κνήμη ἀνήκει προφανῶς σὲ ἄνδρα, ὅπως
 φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀνατομικὲς λεπτομέρειες. Ἀνήκει σὲ γλυπτὸ
 τῶν αἰτωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἀπολεπίσματα,
 ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,48 μ. Μάρ-
 μαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

72. Κάτω τμήμα δεξιοῦ γυναικείου μηροῦ, ποὺ σώζεται ἕως
 κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο. Λεπτὸ ἔνδυμα, μὲ ἀνάγλυφες καμπύλες
 31 πτυχές, σκεπάζει τὸ γόνατο, στὸ ὁποῖο παρατηρεῖται ἔντονη
 κίνηση τῶν μυῶν. Ἀνήκει σὲ μορφὴ τῶν αἰτωμάτων τοῦ ναοῦ
 τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς καὶ εἶναι ἔργο μεγάλου γλύπτη. Τραύματα,
 ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ.
 ὕψ. 0,205 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου
 αἰ. π.Χ.

30. Τμήμα ἀριστεροῦ ποδιοῦ,
 ἀρ. εὐρ. 75.

31. Τμήμα γυναικείου μηροῦ,
 ἀρ. εὐρ. 72.

2388. Ἀκρωτηριασμένος κορμός Νίκης, πιθανῶς ἀκρωτήριο ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ὁ κοντὸς χιτῶνας κολλάει σὰν βρεγμένος πάνω στὸ ἔξοχο γυναικεῖο νεανικὸ κορμὶ ἀναδεικνύοντας τὴν πλαστικότητα του. Ὁ ψηλὰ ζωσμένος χιτῶνας τονίζει τὸ μικρὸ σφιχτὸ στῆθος τῆς νεαρῆς γυναίκας, ἐνῶ ὁ δεξιὸς ἀκάλυπτος μηρὸς πάλλεται ἀπὸ σφριγηλότητα καὶ δύναμη. Ἔργο μεγάλου γλύπτη. Σωζ. ὕψ. 0,94 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

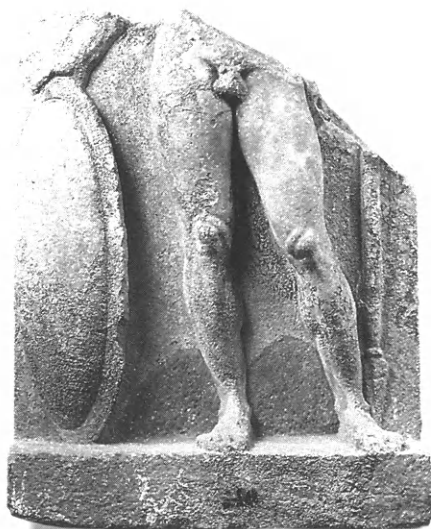

32. Κορμὸς Νίκης, ἀρ. εὐρ. 2388.

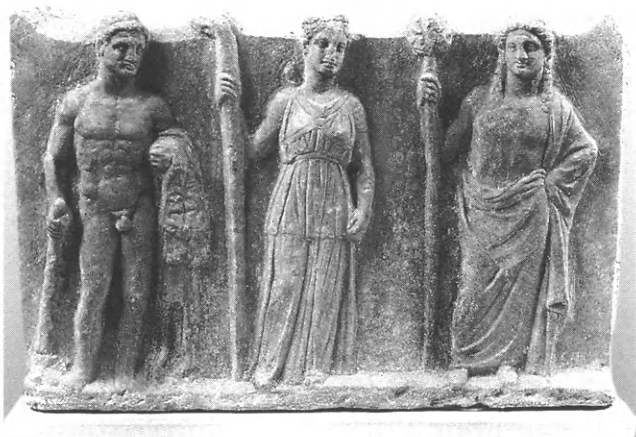
ΑΙΘΟΥΣΑ ΠΑΝΟΣ

140. Ἀκρωτηριασμένη ἐπιτύμβια στήλη πολεμιστῆ πού
 33 εἰκονίζεται κατὰ μέτωπο. Σώζεται τὸ κάτω μέρος. Μὲ τὸ δεξι
 χέρι ὁ πολεμιστὴς ἀκουμπάει μαλακὰ στὴν ἀσπίδα του πού
 στηρίζεται στὸ ἔδαφος. Πατάει ἄνετα μὲ τὸ δεξι πόδι, ἐνῶ τὸ
 ἀριστερὸ φέρεται πλάγια, σὲ διασκελισμό. Ἐντονη διάπλαση
 τῶν μυῶν παρατηρεῖται στὴν περιοχὴ τῶν γονάτων. Οἱ μῆροί
 ἀποδίδονται πλαστικά, οἱ κνήμες εἶναι μυώδεις. Στὴν ἀρι-
 στερὴ πλευρὰ τῆς στήλης τὸ δόρυ τοῦ νεαροῦ πολεμιστῆ ἀνά-
 στροφα τοποθετημένο. Τὸ σῶμα τοῦ πολεμιστῆ λεπτό. Φαίνε-
 ται πὼς εἶχε ἐλαφριά κλίση πρὸς τ' ἀριστερά, ὅσο μπορεῖ νὰ
 διακρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ φθαρμένο τμήμα. Τραύματα, ἰζήματα
 καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 1,20 μ., πλάτ. 0,84 μ.,
 πάχ. 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

47. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο, ὅπου εἰκονίζονται τρεῖς θεοί,
 ὅπως δηλώνεται ἀπὸ τὰ σύμβολά τους. Στὴ δεξιὰ ἄκρη ὁ
 34 Ἡρακλῆς, πολὺ νέος, μὲ τὸ ρόπαλο στὸ δεξι καὶ τὴ λεοντὴ
 στὸ ἀριστερὸ χέρι, μὲ κοντὰ μαλλιά, ἀγένειος. Ἐντονη κίνη-
 ση παρατηρεῖται στὸ κορμὶ τοῦ ἥρωα. Στὸ μέσον ἡ Ἄρτεμις μὲ
 δάδα ἀναμμένη, στὸ ὕψος τῆς περίπου. Φοράει χιτῶνα ζω-
 σμένο ψηλὰ καὶ ἱμάτιο. Διακρίνεται τὸ μικρὸ στῆθος καὶ ἡ λε-
 πτὴ μέση τῆς θεᾶς. Στὴν ἄκρη ἀριστερὰ εἰκονίζεται ὁ Διόνυ-
 σος πού κρατᾷ θύρσο στὸ δεξι χέρι. Τὰ σγουρὰ μαλλιά του
 ἀπολήγουν σὲ βοστρυχοειδεῖς πλοκάμους πού φθάνουν στοὺς
 ὤμους. Φοράει ἱμάτιο πού ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ πάνω μέρος
 τοῦ σώματος. Τὰ σύμβολα τῶν θεῶν – ἡ δάδα τῆς Ἀρτέμιδος
 καὶ ὁ θύρσος τοῦ Διονύσου – λειτουργοῦν ὡς διαχωριστικὰ με-
 ταξύ τους. Λεῖπει τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀναγλύφου. Σωζ. ὕψ.
 0,30 μ., πλάτ. 0,48 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.
 Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

33. Επιτύμβια στήλη πολεμιστή, ἀρ. εὐρ. 140.

34. Αναθηματικό ανάγλυφο, ἀρ. εὐρ. 47.

Χωρίς ἀριθμό. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας. Τὸ ζεῦγος τῶν θεῶν ἀπεικονίζεται σὲ 35 πρόστυπο ἀνάγλυφο. Δεξιά, ὁ Ἀσκληπιὸς μὲ κοντὰ μαλλιά κρατᾷ ἐν τῷ δεξιῷ χερὶ ὀμφαλωτὴ ψιάλη ἀπὸ τὴν ὁποία ξετυλίγεται φίδι. Μὲ τὸ ἀριστερὸ ἀκουμπάει σὲ σκῆπτρο, τὸ ὁποῖο καλύπτεται ἀπὸ ἱμάτιο μὲ πολλὰς πτυχώσεις πού ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ στῆθος ἐν τῷ μεγαλύτερῳ μέρει τοῦ. Ἡ πλαδαρὴ ἀπόδοση τῆς σάρκας προδίδει τὴν ὥριμη ἡλικίαν τοῦ θεοῦ. Ἀριστερά, ἡ κόρη τοῦ θεοῦ Ὑγεία μὲ χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χερὶ πιάνει τὸ ἱμάτιο, ἐνῶ μὲ τὸ δεξιὸ κρατᾷ δυσδιάκριτο ἀντικείμενο. Τὸ δεξιὸ τοῦ πόδι διαγράφεται ἀδρὰ κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ροῦχο καθὼς, λυγισμένο ἐν τῷ γόνατο, φέρεται μπροστὰ καὶ πλάγια. Τὰ σώματα τῶν θεῶν ἀποδίδονται βαριὰ καὶ μεγάλῳπρεπα. Ἴσως ἡ παράσταση ἀποδίδει τὸ ζεῦγος τῶν θεῶν πού στόλιζε τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς στήλης φθαρμένη. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση ἐν τῇ ἐπιφάνειᾳ. Σωζ. ὕψ. 0,63 μ., πλάτ. 0,58 μ., μέγ. πᾶχ. 0,24 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

35. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας.

36. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση Πανός, ἀρ. εὐρ. 2.

2. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ ἀέτωμα, μὲ παράσταση Πανός. Ὁ τραγοπόδαρος θεὸς τῶν ἀρκαδικῶν βουνῶν βρίσκεται μέσα σὲ πευκοδάσος, ὅπως ὑποδηλώνει τὸ δένδρο μὲ τὰ κουκουνάρια δεξιὰ του. Ἀριστερὰ ὑπάρχει ἄλλο δένδρο μὲ κουτσουρεμένα κλαδιὰ πού καλύπτει μὲ τὸν κορμό του τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πλάγιας ὀψης τῆς στήλης. Στὸ ἀριστερὸ χέ-

ρι ὁ θεὸς κρατάει τὴ σύριγγα καὶ μὲ τὸ δεξιὸν κραδαίνει τὸ λαγυβόλο. Στὰ πόδια του, τράγος. Στὸ κάτω μέρος τῆς βάσης, στὴν ἀριστερή, δεξιὰ καὶ πίσω ὄψη, φέρει τετράγωνες ὀπές. Λεῖπει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ τοῦ θεοῦ. Μικρὰ τραύματα καὶ ἀπολεπίσματα στὴν ἐπιφάνεια, ποὺ παρ-
ρουσιάζει διάβρωση καὶ ἰζήματα. Ὕψ. 1,30 μ., πλάτ. 0,45 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

4. Ἀνάγλυφη πλάκα μὲ παράσταση λιονταριοῦ σὲ στάση ἐπίθεσης. Ἔχει τὸ στόμα ἀνοιχτό, τὸ σῶμα τεντωμένο, τὴν
37 οὐρὰ μαζεμένη καὶ κουλουριασμένη ἀνάμεσα στὰ σκέλη. Ἡ χαίτη εἶναι πλούσια μὲ τέσσερις ἐπάλληλες ζῶνες καὶ οἱ βό-
στρυχοὶ τῆς δηλώνονται μὲ μικρὲς καμπύλες ἐγχαραξεις. Ἐντονὴ κίνηση τῶν μυῶν παρατηρεῖται στὸ πρόσθιο μέρος τοῦ σώματος τοῦ ζώου. Μπροστά του διακρίνεται τὸ πόδι ἄλλου ζώου (ἐλαφιοῦ;), ποὺ τρέχει νὰ σωθεῖ. Πιθανῶς χρησί-
μευε ὡς ὀρθοστάτης βάσης ἢ βωμοῦ. Λεῖπουν τμήματα τοῦ μπροστινοῦ ποδιοῦ. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζή-
ματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 0,72 μ., πλάτ. 1,20 μ., πάχ. 0,185 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

37. Ἀνάγλυφη πλάκα μὲ παράσταση λιονταριοῦ, ἀρ. εὐρ. 4.

38. Ἀνάγλυφη πλάκα με παράσταση λιονταριού, ἀρ. εὐρ. 1.

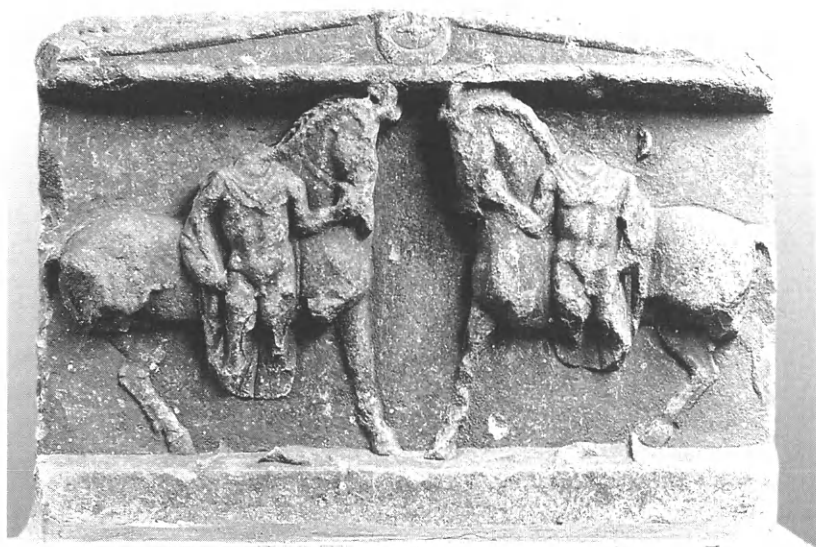
1. Ἀνάγλυφη πλάκα με παράσταση λιονταριού, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνο τὸ πρόσθιο τμήμα, σὲ ἐπίθεση ἢ βρυχηθμό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ στόμα μετὰ τὴν παλλόμενη γλώσσα, πλαισιωμένη ἀπὸ τὴν πάνω σειρά τῶν δοντιῶν, τὴ σύσπαση τῶν μυῶν στὸ ρύγχος καὶ ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς μύτης καὶ στὰ θυρωμένα μάτια. Ἡ πλούσια χაίτη καλύπτει μετέσσερις ἐπάλληλες κυματιστὲς ζώνες βοστρύχων τὸν λαιμό. Οἱ μνηνοειδεῖς βόστρυχοι κάθε ζώνης εἶναι ἀντιθετικὰ τοποθετημένοι. Θέλοντας νὰ τονίσει με φυσιοκρατικὸ τρόπο τὸ σῶμα, ὁ καλλιτέχνης ἀπέδωσε με βαθύνσεις τὰ πλευρὰ τοῦ ζώου. Τὰ μπροστινὰ πόδια, στέρεα καὶ δυνατά, πατοῦν πεισματικὰ στὸ χῶμα. Ἡ ἀνατομία τῶν ποδιῶν (νύχια) εἶναι λεπτομερειακὰ δοσμένη. Τὸ κεφάλι σώζεται σὲ ἄριστη κατάσταση. Τὸ σῶμα δὲν ἔχει ὑποστεί τὴν τελικὴ λείανση. Ἔργο ἱκανοῦ καλλιτέχνη. Ἐπένδυση βάσης ἢ βωμοῦ. Βρέθηκε στὸν Ἅγιο Ἰωάννη,

στη θέση Μάρμαρα. Στο κάτω μέρος της πλάκας, αριστερά, υπάρχουν ραγίσματα και ίχνη από χρώμα. Απολεπίσματα, ιζήματα και διάβρωση στην επιφάνεια. Ύψ. 0,82 μ., σωζ. πλάτ. 1,06 μ., πάχ. 0,18 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

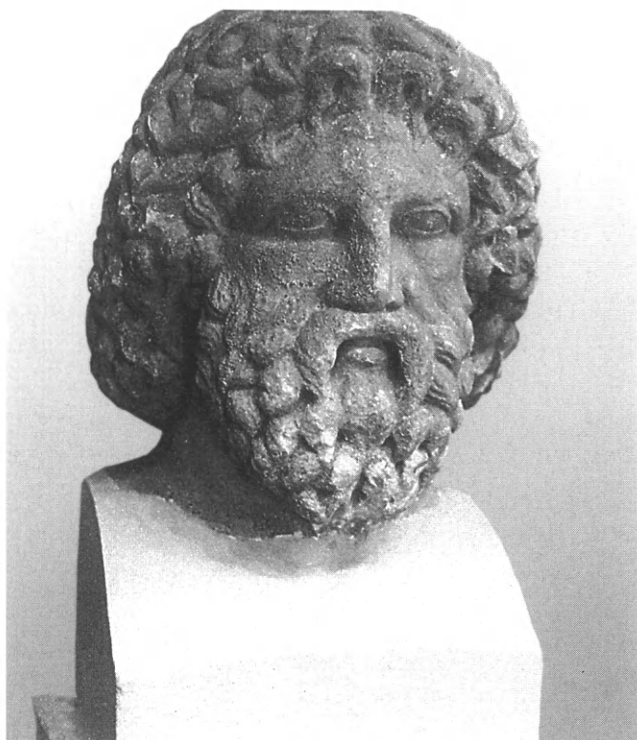
39. Κεφάλι Μέδουσας.

Χωρίς ἀριθμό. Κεφάλι Μέδουσας, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἀποτρόπαιη μορφή. Φίδια πλαισιώνουν τὸ πρόσωπό της, τὰ μάτια εἶναι ὑπέρμετρα διογκωμένα, ἡ μύτη πλατιά καὶ ζωώδης, τὸ στόμα ἀνοιχτὸ μὲ τὰ τετράγωνα φοβερὰ δόντια καὶ τὴν πεταγμένη πρὸς τὰ ἔξω καὶ γυρισμένη πρὸς τὰ κάτω πλατιά γλῶσσα. Λεῖπουν μικρὰ τμήματα τῆς μύτης. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ιζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

40. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση Διοσκούρων, ἀρ. εὐρ. 54.

54. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ αἰτωματικὴ ἐπίστεψη (στὸ μέσον τοῦ αἰτώματος μηνίσκος), μὲ παράσταση Διοσκούρων. Οἱ δύο ἔφιπποι ἥρωες εἰκονίζονται στὴ γνωστὴ στάση, ὁ ἓνας ἀντίκρυ στὸν ἄλλο. Βαστοῦν τὰ χαλινάρια τῶν ἀλόγων τους, ἐνῶ τὰ λιγνὰ μυῶδη κορμιά τους ἔχουν ἐλαφριά κλίση πρὸς τὰ πίσω. Γύρω ἀπὸ τοὺς ὤμους τους πέφτει χλαμύδα, ποὺ ἀφήνει ὅμως τὰ κορμιά ἐλεύθερα. Ἀριστερὰ στὸ ἀνάγλυφο, πάνω ἀπὸ τὴν πλάτη τοῦ ἀλόγου, ἀπεικονίζεται καὶ ἐκεῖ ὁ μηνίσκος. Λεῖπουν τὰ κεφάλια καὶ τὰ πόδια τῶν ἡρώων. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,48 μ., πλάτ. 0,75 μ., πάχ. 0,12 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

41. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ, ἀρ. εὐρ. 24.

24. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ φυσικὸ μέγεθος. Ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται μὲ πρότυπο τοὺς θεοὺς τῆς Κλασικῆς ἐποχῆς, μεγαλοπρεπής, μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ γένεια, 41 πού ἀποδίδονται μὲ σπειροειδεῖς καὶ μνηοειδεῖς βοστρύχους. Βρέθηκε στὴν Ἐπισκοπή. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,37 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἑλληνιστικῶν χρόνων.

3. Μακρὰ πλευρὰ σαρκοφάγου (πιθανῶς ἡ ὀπίσθια ὄψη),
 με ἀνάγλυψη παράσταση. Ἀπεικονίζεται ὁ Ἀχιλλέας, θριαμ-
 βευτής, ὄρθιος πάνω σέ ἄρμα πού τὸ σέρνουν δύο ἄλογα, τὰ 42
 ὅποια καλπάζουν γύρω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας. Ὁ ἥρωας φέ-
 ρει κράνος, φολιδωτὸ θώρακα, κρατάει μὲ τὸ ἀριστερὸ τὰ
 ἡνία καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ κοφτερὸ ξίφος του. Τὸ ἕνα μπροστινὸ
 πόδι τοῦ πρώτου ἀλόγου ὅπως καὶ τὰ δύο μπροστινὰ πόδια
 τοῦ δευτέρου, καθὼς καὶ τὸ κεφάλι του, ἔχουν ἐλάχιστη ἀνα-
 γλυφικὴ ἔξαρση, ἐνῶ οἱ ὀπλὲς τῶν ἀλόγων ἔχουν δοθεῖ μὲ λε-
 πτομέρειες. Στὸ μέσον διακρίνεται ἡ κεντρικὴ πύλη τῶν
 τειχῶν τῆς Τροίας.

Ἀπὸ τὸν νεκρὸ τοῦ Ἑκτορα σώζονται μόνο τὰ ἄκρα τῶν
 ποδιῶν. Ἡ παράσταση ἀποδίδει τὴ σκηνὴ πού περιγράφεται
 στὴν *Ἰλιάδα* (X, 395):

«(Ὁ Ἀχιλλέας) δουλειὲς ἀταίριαστες τοῦ Ἑχτόρου κάνει τότε·
 τῶν δύο ποδιῶν του πίσω ἐτρύπησε τὰ νεῦρα, ἀπὸ τὶς φτέρνες

42. Τρῆμα ρωμαϊκῆς σαρκοφάγου με παράσταση τῆς σκηνῆς
 τῆς διαπόμπευσης τοῦ Ἑκτορα ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα, ἀρ. εὐρ. 3.

ὥς τ' ἀστραγάλια καὶ τοὺς πέρασε λουριά βοδιοῦ ἀπὸ μέσα,
καὶ τὰ 'δεσε στὸ ἀμάξι, ἀφίνοντας νὰ σοῦρνει ἡ κεφαλὴ του.

Κι ἀπὰ στὸ ἀμάξι ἀνέβη· τ' ἄρματα τὰ ξακουστὰ φορτώνει
καὶ δίνει εὐτύς βιτσιὰ στ' ἀλόγατα, ποὺ πρόθυμα πετάξαν.»

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκη - Ί. Κακριδῆ)

Πίσω ἀπὸ τὸν Ἑκτορα ἀπεικονίζεται πολεμιστὴς μὲ δόρυ
στὸ δεξί, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι κρατᾷ ψηλὰ τὴν ἀσπί-
δα του ἀπὸ τὸ ὄχανο. Στὴν ἀριστερή του πλευρά, στὴ μέση,
ἔχει τὸ σπαθὶ στὴ θήκη του.

Υπάρχει μεγάλη συγγένεια μεταξὺ τῆς περιγραφῆς τῆς
σκηνῆς στὴν *Ἰλιάδα* καὶ τῆς ἀπόδοσός της στὴ σαρκοφάγο. Ὁ
γλύπτης ἦταν γνώστης τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Ὁ ἥρωικὸς κόσμος
τῆς *Ἰλιάδος* μεταφέρεται συχνὰ στὴ γλυπτικὴ καὶ ἰδιαίτερα
στὴν ἀγγειογραφία. Ὁ Ἀχιλλέας μὲ τὸ ξίφος στὸ δεξί, τὸ κράνος
καὶ τὸν θώρακα, παραπέμπει ἄμεσα σὲ στίχους τῆς *Ἰλιάδος* μὲ
κάποιες παραλλαγές στὴν ἀπεικόνιση (X, 306-320).

Ἡ σαρκοφάγος θὰ ἀνῆκε σὲ στρατιωτικὸ, γιατί ἐπιλέχθηκε
γιὰ διάκοσμος πολεμικὴ σκηνὴ ποὺ ἀποδίδει ἀνάγλυφα τὴν
ἀγριότητα τοῦ πολέμου. Ἡ σκηνὴ εἶναι ἐξαιρετικὰ δημοφι-
λὴς, γι' αὐτὸ πολλοὶ καλλιτέχνες τὴν ἐπέλεξαν ὡς θέμα τῶν
ἔργων τους. Εἶναι δυνατό νὰ διατυπωθοῦν ἀντιρρήσεις σχε-
τικὰ μὲ τὴ βαρβαρότητα ποὺ ἀποπνέει ἡ εἰκόνα τῆς δια-
πόμπευσης ἐνὸς γενναίου ἀντιπάλου. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ λά-
βει κανεὶς ὑπ' ὄψη καὶ τὴν ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, ποὺ βλέπει
στὴ διαπόμπευση ὄχι μόνον τὴν ἐκδίκηση, ἀλλὰ καὶ τὸν παρα-
δειγματισμὸ. Ἐκεῖνο ποὺ ἐμπνέει τοὺς καλλιτέχνες εἶναι ὅτι
σ' αὐτὴ τὴν κορυφαία στιγμή τῆς *Ἰλιάδος* ἔχουμε ἀπὸ τὴ μιὰ
μεριὰ τὸν θρίαμβο ἐνὸς Ἑλλήνα ἥρωα, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν
χρησμό, σκοτώνοντας τὸν ἀντίπαλό του ἐπισπεύδει καὶ τὴ δι-
κὴ του μοιραία στιγμή, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὴν πτώση τοῦ
γενναίου Ἑκτορα ποὺ τὸ καθημαγμένο του σῶμα γνωρίζει τὴν
ἐσχατὴ ταπείνωση, συρόμενο γύρω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Τροίας.

Ἡ ἀσφάλεια αὐτῶν τῶν συμπαγῶν καὶ ἀπροσπέλαστων γιὰ δέκα χρόνια τειχῶν εἶναι φαινομενική. Τὴν ὑπονομεύουν ἤδη οἱ θρῆνοι ποὺ ἀντηχοῦν στὴν πόλιν καὶ δὲν ἔχουν σχέση μόνον μὲ τὸν θάνατο τοῦ Ἑκτορα, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὴ σκληρὴ βέβαιη μοίρα ὅλων αὐτῶν ποὺ εἶναι ἀκόμα ζωντανοί. Δὲν εἶναι ν' ἀπορεῖ, λοιπόν, κανεὶς ποὺ σ' αὐτὴ τὴν τραγωδία, τὴν πολύμορφη καὶ πολυεπίπεδη, βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία πολλῶν δημιουργῶν.

Ἡ τεχνοτροπία τῆς σαρκοφάγου, π.χ. ἡ δήλωση τῆς ἱριδας στὸ μάτι τῶν ἀλόγων, τὴ χρονολογεῖ στὸ τέλος τῆς Ἀδριανείου καὶ στὴν πρώιμη ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων, γύρω στὸ 138 μ.Χ. Σωζ. μῆκ. 2 μ., σωζ. ὕψ. 0,71 μ. Μάρμαρο πεντελικό.

55. Κεφάλι νέου. Φοράει στεφάνι, πλάτ. 0,02 μ., καὶ ἔχει τὰ μαλλιά πρὸς τὰ ἐμπρὸς χτενισμένα. Οἱ μικροὶ μνηοειδεῖς βόστρυχοι πλαισιώνουν ἡμικυκλικά τὸ πάνω μέρος τοῦ μετώπου καὶ τὸν κροταφικὸ χῶρο. Τὸ μέτωπο εἶναι ψηλὸ καὶ τὰ φρύδια ἔχουν σχῆμα κλειστοῦ τόξου. Τὰ βλέφαρα εἶναι σαρκῶδη, βαριά καὶ τὰ μάτια μακρόστενα. Τὸ ἐλεύθερο χεῖλος τῶν κάτω βλεφάρων εἶναι διογκωμένο. Τὰ ζυγωματικά ὅσα πετάγονται πρὸς τὰ ἔξω, οἱ ἐπιφάνειες τῶν παρειῶν εἶναι μεγάλες καὶ πλατιές. Τὶς γωνίες τοῦ στόματος σχηματίζουν βαθιὲς κοιλότητες. Τὸ κάτω χεῖλος ποὺ σῶζεται εἶναι μικρό, τρυφερὸ καὶ σαρκῶδες. Τὸ σαγόνι εἶναι πλατὺ καὶ μεγάλο. Ἐκφραση εὐφορίας εἶναι διάχυτη στὸ πρόσωπο, περισσότερο ἐμφανὴς στὴν ἔκφραση τῶν ματιῶν καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ στόματος.

Ἡ ρεαλιστικὴ ἀπόδοση τῶν ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ πορτραῖτο ποὺ χρονολογικὰ ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τύπο τῆς κόμμωσης καὶ τὴν τεχνοτροπία. Συγγενικὰ χτενίσματα φέρουν ὁ Γάιος καὶ ὁ Λούκιος Καῖσαρ στὰ πορτραῖτα τους ποὺ βρίσκονται στὴ Ρωμαϊκὴ Συλλογὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογι-

43. Κεφάλι νέου, ἀρ. εὐρ. 55.

κοῦ Μουσείου. Λείπουν τμήματα πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μάτι, τμήμα τῆς μύτης, τὸ πάνω χεῖλος καὶ μεγάλο τμήμα τοῦ λαιμοῦ. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,17 μ. Στὰ πλάγια πίσω ἀπὸ τ' αὐτιά διακρίνονται πλατιεὲς ἀπολήξεις ταινίας μήκ. 0,03 μ. καὶ 0,02 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.). Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

153. Κεφάλι νέας γυναίκας μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, μὲ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κάτω. Φέρει τὸν πεπονοειδῆ τύπο
 44 κόμμωσης μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη πάνω ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ με-
 45 τώπου. Πίσω, τὰ μαλλιά σὲ κότσο συγκρατοῦνται μὲ λεπτὴ ται-
 46 νία. Ὁ πεπονοειδὴς τύπος κόμμωσης εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸν
 4ο αἰ. π.Χ., κυρίως ὁμῶς ὡς παιδικὴ κόμμωση, καὶ συνεχίζεται
 ἕως τὰ ὕστερα αὐτοκρατορικὰ χρόνια. Ἡ Πλαυτίλλα, γιὰ παρά-

44-45. Κεφάλι γυναίκας με πεπονοειδή κόμμωση, αρ. εὐρ. 153.

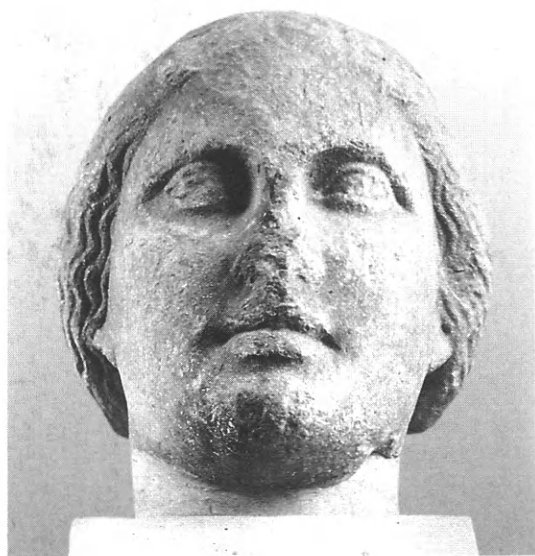

δειγμα, ἡ γυναίκα τοῦ Καρακάλλα, ποὺ καταδικάστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα σύζυγό της (211-217 μ.Χ.) σὲ *damnatio memoriae* (καταδίκη σὲ λήθη), χτενιζόταν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅπως δείχνουν οἱ ἀπεικονίσεις της σὲ νομίσματα καὶ πορτραῖτα. Τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου εἶναι ὠοειδὲς καὶ τὸ μέτωπο ψηλὸ. Τὰ φρύδια ἔχουν σχῆμα κλειστοῦ τόξου, οἱ κόγχες τῶν ματιῶν εἶναι βαθιές, γεμάτες φωτοσκιάσεις. Τὰ μάτια εἶναι βαθιὰ τοποθετημένα στὶς κόγχες καὶ πλαισιώνονται ἀπὸ ἀδρὰ βλέφαρα. Στὶς ἐσωτερικὲς γωνίες τῶν ματιῶν δηλώνεται ὁ δακρυϊκὸς πόρος, τονίζοντας ἔτσι τὴ φυσικὴ ἀπόδοση τῶν ματιῶν. Κάτω ἀπὸ τὰ μάτια οἱ βαθύνσεις εἶναι ἔντονες καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς σάρκας ρέουσα. Τὸ στόμα μισάνοιχτο, ἡ στοματικὴ σχισμὴ λοξὰ τοποθετημένη. Αὐτὴ ἡ ἡθελημένη ἀσυμμετρία δίνει στὸ πρόσωπο ἔκφραση καὶ ζωντάνια ποὺ τονίζεται ἀπὸ τὴ στροφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔργο σημαντικοῦ καλλιτέχνη. Λείπουν τὸ πάνω μέρος τῆς μύτης, τὸ σαγόνι καὶ ὁ λαιμός. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,19 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

2772. Κεφάλι νέας γυναίκας. Ἐχει τὰ μαλλιά χωρισμένα
 47 στὴ μέση· ζώνη ἔχει ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴν κυρίως μάζα τους
 καὶ φέρεται μὲ κυρτισμοὺς πρὸς τὰ πίσω. Τὸ ὑπόλοιπο μέρος
 τῶν μαλλιῶν δὲν ἔχει ὑποστεῖ τὴν τελικὴ ἐπεξεργασία. Οἱ
 βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν ποὺ δημιουργοῦν ἔντονες φωτο-
 σκιάσεις, τὸ πάθος στὴν ἔκφραση καὶ ἡ ἔντονη στροφὴ τοῦ
 κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ, ποὺ εἶναι στοιχεῖα τῆς Ἑλληνιστικῆς
 ἐποχῆς, τοποθετοῦν τὸ κεφάλι στὴν ἐποχὴ αὐτή, γύρω στὸ
 300 π.Χ. Λείπουν ὁ λαιμός, τμῆμα στὸ μέτωπο, τὸ μεγαλύτε-
 ρο μέρος τῆς μύτης καὶ τὸ πάνω χεῖλος. Ἀπολεπίσματα, ἰζή-
 ματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό.
 Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

46. Κεφάλι
γυναίκας
μὲ πεπονοειδῇ
κόμμωση,
ἀρ. εὐρ. 153.

47. Κεφάλι
γυναίκας,
ἀρ. εὐρ. 2772.

48. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ,
ἀρ. εὐρ. 1277.

1277. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ φυσικὸ μέγεθος, πὺ διακρίνεται ἀπὸ ἔντονη ὀριζόντια βάθυνση στὸ μέσον. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἄλλα δύο κεφάλια τοῦ Ἀσκληπιοῦ, πὺ ἐκτίθενται στὸ Μουσεῖο, ἐδῶ ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται μὲ κοντὰ μαλλιά, τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου εἶναι ἐπίμκες, ἡ ἔκφραση περισσότερο πνευματική. Ὁ θεὸς βλέπει ἴσια, ἔχοντας τὸ βλέμμα προσηλωμένο μπροστὰ σ' ἓνα ὀρισμένο σημεῖο. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

1322. Προτομή τοῦ θεοῦ Πανὸς σὲ συμφυὴ βάση. Σώζεται ἀποσπασματικά. Ὁ ἀρκαδικὸς θεὸς ἀποδίδεται ἡλικιωμένος

49. Προτομή Πανός,
άρ. εύρ. 1322.

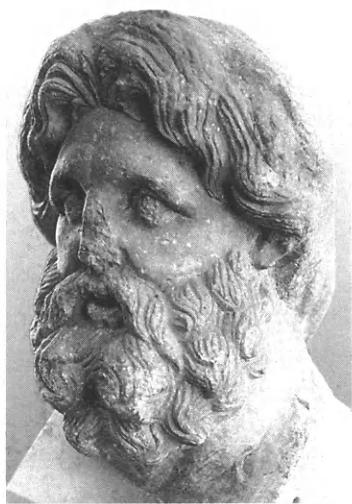
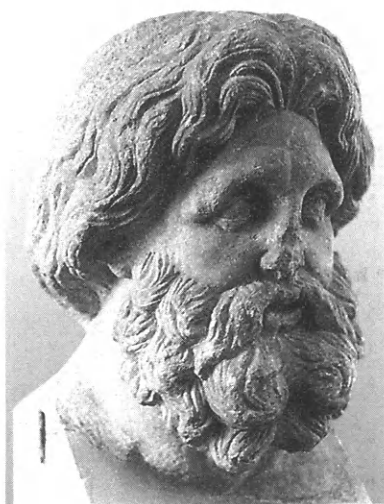
καὶ γενειοφόρος. Τὸ χέρι ποὺ κρατάει τὴ σύριγγα εἶναι ἀφύ-
σικα μεγάλο, σὲ σχέση μετὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Τὰ μάτια σχι-
στά, μετὰ βαθιὰς κόγχης. Τὰ ζυγωματικά ὀστά διογκωμένα. Τὸ 49
μουστάκι, παχὺ καὶ μεγάλο, σκεπάζει τὸ πάνω χεῖλος καὶ
ἐφάπτεται στὴν ἄκρην τῆς μύτης. Διακρίνεται κάποια ἰλαρό-
τητα στὸ μεγάλο πρόσωπο μετὰ τὸ ὠοειδὲς περίγραμμα. Λεί-
πουν τμήματα τοῦ κρανίου πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, τμήμα ἀπὸ
τὴ μύτη δεξιὰ, τμήματα τῆς παλάμης καὶ τῶν δακτύλων, τὸ
ἀριστερὸ χέρι καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Μικρὰ τραύ-
ματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια.
Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγού-
στου 1992.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΧΕΜΟΥ

132. Ἡρωικὸ ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο, τὸ μεγαλύτερο τῆς σειρᾶς, τοῦ τύπου τῶν λεγομένων τεγεατικῶν νεκροδείπνων.
- 50 Ὁ ἥρωας, ξαπλωμένος νωχελικὰ πάνω στὴν κλίνη, φοράει ἱμάτιο μὲ ρέουσες πτυχές, ποὺ ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ στῆθος. Στὸ ἀριστερὸ χέρι κρατᾷ ρυτό, ποὺ καταλήγει σὲ προτομὴ λιονταριοῦ, ἐνῶ ἓνα φίδι ὀρθώνεται πρὸς τὸ δεξιὸ του χέρι. Μπροστὰ στὴν κλίνη διακρίνεται τραπέζι μὲ καρποὺς καὶ πόπανα. Βρέθηκε στὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο μεταξὺ Ἐπισκοπῆς καὶ Ἀγίου Σώστη. Λεῖπει τὸ κεφάλι. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,58 μ., πλάτ. 0,88 μ., πάχ. 0,155 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

50. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση νεκροδείπνου, ἀρ. εὐρ. 132.

51-52. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ, ἀρ. εὐρ. 25.

25. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ἔχουν βρεθεῖ
στὸν ἀρκαδικὸ χῶρο. Ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται κατὰ μέτωπο, με-
γαλοπρεπῆς, στὸν τύπο τῶν μεγάλων θεῶν τῶν κλασικῶν 51
χρόνων (Δία καὶ Ποσειδῶνα) μὲ μακριὰ σγουρὰ μαλλιά, γένεια 52
καὶ μακριὰ μουστάκια. Βρέθηκε στὴν Ἐπισκοπή. Ὑψ. 0,50 μ.
Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

2395. Ἐπιτύμβια στήλη μὲ ἀέτωμα καὶ ἀκρωτήρια σὲ μορ-
φὴν ἀνθερίων. Εἰκονίζεται ἡ θεὰ Ἄρτεμις καὶ νεαρὸς πολεμι-
στής. Ἡ θεὰ, μὲ τόξο καὶ φαρέτρα, ποὺ διακρίνεται πίσω ἀπὸ 53
τὸν δεξιὸ ὄμο, φοράει χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο καὶ κάθεται πά-
νω σὲ βράχο σὲ ἐπίπεδο ψηλότερο, ὥς θεὰ ποὺ εἶναι, ἀπὸ τὸν
πολεμιστὴ. Ὁ νέος στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ ἔντονο δια-
σκελισμὸ καὶ κρατᾷ μὲ τὸ δεξιὸ του χερὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ

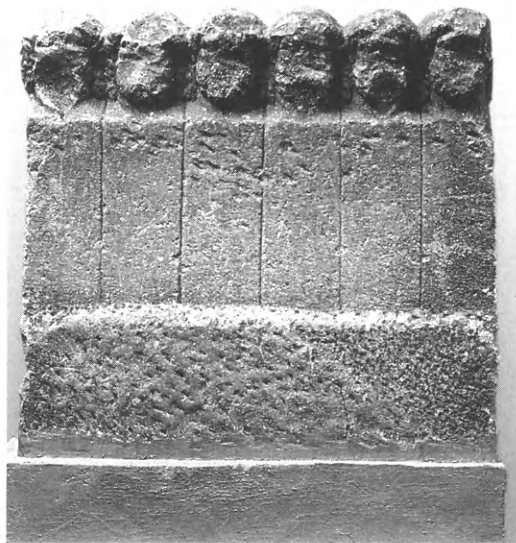
53. Ἐπιτύμβια στήλη με παράσταση Ἀρτέμιδος καὶ πολεμιστῆ, ἀρ. εὐρ. 2395.

δόρυ. Στὸ γυμνὸ κορμί του παρατηρεῖται ἔντονη κίνηση τῶν μυῶν. Ἡ θεὰ μοιάζει ἀνάλαφρη, σὰν νὰ πετάει, ἔχει τάση, ὁρμὴ πρὸς τὰ πάνω, ποὺ τονίζεται στὸ ὑψωμένο ἀριστερό της χέρι. Ἡ ἔνταση, ἡ κίνηση καὶ ἡ ἀνάταση προσδιορίζουν καὶ τὴ χρονολογικὴ τοποθέτηση τοῦ ἔργου στὴν Ἑλληνιστικὴ

ἐποχή (ἀρχὴς 3ου αἰ. π.Χ.). Βρέθηκε πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λεῖπει μεγάλο τμήμα τῆς στήλης κάτω ἀριστερὰ καὶ τὸ δεξιὸ ἀκρωτήριο. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 1,22 μ., πλάτ. 0,60 μ., μέγ. πάχ. 0,24 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἀδημοσίευτη.

216. Ἐξὶ ἑρμαϊκὲς στήλες, συμφυεῖς ἀπὸ ἓνα κομμάτι μάρμαρου, διαχωριζόμενες μεταξύ τους ἀπὸ βαθιὰ ἐγχάραξη. Στὶς στήλες βλέπουμε ὅτι ἡ πυραμιδοειδὴς ἀπόληξη ἔχει ἥδη δια-
μορφωθεῖ σὲ κεφάλι, ὅπως στὶς κλασικὲς ἑρμαϊκὲς στήλες. Τὰ
κεφάλια εἰκονίζουν γενειοφόρους ἄνδρες μὲ ἐλαφριά στροφὴ
πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὰ πρόσωπα εἶναι ἀρκετὰ κατεστραμμένα. Μι-
κρὰ τραύματα στὴν ἐπιφάνεια· ἐπίσης ἀπολεπίσματα, ἰζήματα
καὶ διάβρωση. Ὑψ. 0,71 μ., πλάτ. 0,71 μ., ὕψ. βάσης στήλων
0,23 μ., μέγ. πάχ. στήλης 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου
αἰ. π.Χ.

54

54. Ἑρμαϊκὲς στήλες
μὲ γενειοφόρους
ἄνδρες, ἀρ. εὐρ. 216.

2394. Ἀνάγλυφον ἐπιτύμβια στήλη πολεμιστῆ. Φοράει μόνο περικεφαλαία. Τὸ ρωμαλέο κορμὶ εἶναι σὲ ἔνταση, στραμμένο πρὸς τ' ἄριστερά καὶ μὲ τεντωμένους τοὺς μυῶνες. Μὲ τὸ ἄριστερόν χερί κρατᾷ τὸ ὄχανο τῆς ἀσπίδας καὶ μὲ τὸ δεξιὸν τὸ ξίφος. Τὰ πόδια σὲ πλατὺ διασκελισμό. Γιὰ τὸν τύπο τοῦ ἀναγλύφου, τὴ χρονολόγησίν του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πολεμιστῆ ἔχουν γίνεи διάφορες προτάσεις. Ἀνήκει στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Κατὰ τὸν 1ο ἢ 2ο αἰ. μ.Χ. ἔγινε δεύτερη χρῆσι τῆς στήλης καὶ χάραχτηκε ψηλά, σὲ πλατιά ταινία, τὸ ὄνομα "Ἐχεμος. Λεῖπει μεγάλο τμήμα τῆς στήλης ἄριστερά. Μικρότερα τραύματα, ἀπολείψματα, ἰζήματα καὶ διάβρωσι στὴν ἐπιφάνεια· ραγίσματα διατρέχουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς στήλης. Ὑψ. 0,875 μ., σωζ. πλάτ. 0,74 μ., πάχ. 0,19 μ. Μάρμαρο πεντελικό.

55. Ἐπιτύμβια
στήλη Ἐχέμου,
ἀρ. εὐρ. 2394.

ΑΥΛΗ

2265α. Ἐπιτύμβια στήλη ὀρθογώνιου σχήματος, μὲ ἀνά-
γλυφο ἐγγεγραμμένο ἀέτωμα. Στὸ καταέτιο γεῖσο ἐπιγραφή 56
(SEG 23, 234):

Βάσσε χαῖραι

Στὸ πεδίον τῆς στήλης, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ κεφαλιοῦ
ἄλλην ἐπιγραφή:

Σείγη χαῖρε

Δὲν πρέπει νὰ παραξευεῖ ἡ διαφορετικὴ γραφὴ τοῦ ρή-
ματος. Ἦδη ἡ δίφθογγος *αι* προφερόταν ὡς *ε*. Ἡ στήλη χρη-
σιμοποιήθηκε πρῶτα γιὰ τὸν νεκρὸ Βάσσο καὶ ἀργότερα
προστέθηκε τὸ ὄνομα τῆς Σείγης. Στὸ ἀνάγλυφο ἀπεικονίζε-
ται ὄρθιος ἄνδρας μὲ μακρὸ πολύπτυχο ἱμάτιο κατὰ μέτωπο.
Ἔχει τὸ κεφάλι ξυρισμένο· τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου
καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἐντελῶς σχηματικὰ δοσμένα. Τὰ χέρια, ἀφύ-
σικα μακριὰ σὲ σχέση μὲ τὴν κλίμακα τοῦ σώματος, ἀπλῶς δη-
λώνονται. Τὸ κεφάλι, μεγάλο σὲ σύγκριση μὲ τὸ κορμί, εἶναι
σὰν καρφωμένο πάνω στὸν λαιμό. Ἡ ὅλη παράσταση θυμίζει
ἀπεικονίσεις ἀγίων. Βρέθηκε στὸν Ἅγιο Σώστη τὸ 1962. Τὸ
πλαῖσιον τῆς στήλης δὲν ἔχει ὑποστῇ τὴν τελικὴ λείανση.
Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ.
0,118 μ., πλάτ. 0,52 μ. Μάρμαρο Δολιανῶν. Ἄτεχνο ἔργον τῆς
ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (285-337 μ.Χ.).

56. Ἐπιτύρβια στήλη, ἀρ. εὐρ. 2265α.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AE	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
AncHistB	<i>The Ancient History Bulletin</i>
ANews	<i>Archaeological News</i>
BCH	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique</i>
HdArch	<i>Handbuch der Archäologie</i>
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i>
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- G. Mendel, Fouilles de Tégée, *BCH* 25, 1901, 241-281.
- A.Σ. Ἀρβανιτόπουλος, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ πλαστικὰ μνηρεῖα Τεγέας, *AE* 1907, 105-122.
- Κ.Α. Ρωμαῖος, Ἡ Ἀθηνᾶ Πολιάτις ἐν Τεγέᾳ, *Διεθνὴς Ἐφημερίς τῆς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας* 14, 1912, 49-54.
- Κ.Α. Ρωμαῖος, Τεγεατικαὶ ἐπιγραφαί, *BCH* 36, 1912, 353-386.
- Κ.Α. Neugebauer, *Studien über Skopas* (1913).
- Ch. Dugas, J. Berchmans, M. Clemmensen, *Le sanctuaire d'Aléa Athéna à Tégée* (1924).
- G. Lippold, Die griechische Plastik, *HdArch* III, 1 (1950).
- E. Arias, *Skopas* (1952).
- W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969).
- C. Bauchhenss-Thüriedl, *Der Mythos von Telephos in der antiken Bildkunst, Beiträge zur Archäologie* 3 (1971).
- A. Delivorrias, Σκοπαδικά (I), Telèphe et la bataille du Caique au fronton ouest du temple d'Aléa à Tégée, *BCH* 97, 1973, 111-135.
- Ν. Παπαχατζῆς, *Παυσανίου Ἑλλάδος Περιήγησις, Ἀχαϊκὰ - Ἀρκαδικὰ* (Ἀθήνα 1980) 174 κ.ε.

- Γ. Πίκουλας, Τεγεατικά: Ἐχερος, *Ἀρχαιογνωσία* 2, 2, 1981, 283-287.
- A. Delivorrias - A. Linfert, Σκοπαδικά (II). La statue d'Hygie dans le temple d'Aléa à Tegée, *BCH* 107, 1983, 277-288.
- M. Jost, *Sanctuaires et cultes d'Arcadia* (Paris 1985).
- M. Voyatzis, *The Early Sanctuary of Athena Alea at Tegea* (1990).
- Ἄ. Σταυρίδης, Ταφικά γλυπτά στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Τρίπολης (1992).
- M. Voyatzis, Current Fieldwork at the Sanctuary of Athena Alea at Tegea, *ANews* 17, 1992, 19-25.
- G. Despinès, Ἕνα σύμπλεγμα ἐφεδρισμοῦ ἀπὸ τὴν Τεγέα, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow Books, 1993) 87-97.
- I. Levente, Τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας στὴν Τεγέα, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow 1993) 119-127.
- G.B. Waywell, The Ada, Zeus and Idrieus Relief from Tegea in the British Museum, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow Books, 1993) 79-86.
- I. Worthington, The Date of the Tegea Decree (Tod II 202). A Response to the Diagramma of Alexander III or of Polyperchon? *ArchHistB* 7, 1993, 59-64.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Εὐθύς μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ 1830, ποὺ ἀκολούθησε τὸν μέγαλο Ἀγώνα τοῦ 1821, τέθηκαν στὶς πρῶτες κυβερνήσεις τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς οἰκονομίας, τῆς διοίκησης καὶ τῆς ἐκπαίδευσης. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ πρόβλημα περιλάμβανε καὶ τὶς ἀρχαιότητες τὶς ὁποῖες ἐπὶ αἰῶνες λεπλατοῦσαν καὶ κατέστρεφαν οἱ ἀρχαιοκάπηλοι. Ἐπειδὴ ἡ φροντίδα τῆς ὀλιγομελοῦς κρατικῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας γιὰ τὰ ἀρχαῖα δὲν ἦταν ἐπαρκής, μιὰ ὀμάδα λογίων καὶ πολιτικῶν ἵδρυσε, στὶς 6 Ἰανουαρίου 1837, μετὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ πλουσίου ἐμπόρου Κωνσταντίνου Μπέλιου τὴν ἐν Ἀθήναις *Αρχαιολογικὴ Ἑταιρεία*, ἡ ὁποία εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀνεύρεση, ἀναστήλωση καὶ συμπλήρωση τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδας.

Πρῶτοι πρόεδροι καὶ γραμματεῖς ἦταν πολιτικοὶ καὶ διπλωμάτες. Μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ χωρὶς καμιὰ βοήθεια ἀπὸ τὸ Κράτος προσπαθοῦν μετὰ τὶς μικρὲς προσφορὰς τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ μετὰ δωρεὰς νὰ φέρουν σὲ πέρας μεγαλεπήβολα ἔργα, τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὴν ἀναστήλωση τοῦ Παρθενῶνος, τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, τοῦ Πύργου τῶν Ἀνέμων, ὅλα στὴν Ἀθήνα.

Ἔως τὸ 1859 ἡ Ἑταιρεία ἀντιμετώπισε μεγάλες οἰκονομικὰς δυσκολίας ποὺ ἔβαλαν σὲ κίνδυνο τὴν ὑπαρξὴ της. Ἀπὸ τὴ χρονιά αὕτη γραμματεὺς της γίνεται ὁ ἐπιφανὴς λόγιος καὶ ἐπιγραφικὸς Στέφανος Κουμανούδης, ὁ ὁποῖος θὰ διατηρήσει τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἕως τὸ 1894. Μετὰ τὶς γνώσεις του, τὴ μεθοδικότητα καὶ τὴν ἐνεργητικότητά του ἔδωσε νέα πνοὴ στὴν

Ἑταιρεία καὶ μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ ἔγιναν μεγάλης ἑκτα-
σης ἀνασκαφές στὴν Ἀθήνα (Κεραμεικός, Ἀκρόπολη, βιβλιο-
θήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, στοὰ τοῦ Ἀττάλου, θέατρο τοῦ Διονύσου,
ρωμαϊκὴ Ἀγορά), στὴν Ἀττικὴ (Ραμνοῦς, Θορικός, Μαραθῶν,
Ἑλευσίνα, Ἀμφιάρειον, Πειραιάς), στὴ Βοιωτία (Χαιρώνεια,
Τανάγρα, Θεσπιές), στὴν Πελοπόννησο (Μυκῆνες, Ἐπίδαυ-
ρος, Λακωνία) καὶ στὶς Κυκλάδες. Παράλληλα πρὸς τὶς ἀνα-
σκαφές συγκροτοῦνται στὴν Ἀθήνα μεγάλα μουσεῖα τῆς Ἑται-
ρείας τὰ ὁποῖα ἀργότερα θὰ ἀποτελέσουν τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιο-
λογικὸ Μουσεῖο.

Τὸν Κουμανοῦδη διαδέχτηκε ὁ Παναγιώτης Καββαδίας, Γε-
νικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1895-1909, 1912-1920), ὁ
ὁποῖος μὲ τὴν ἴδια δραστηριότητα συνέχισε τὸ ἔργο τοῦ προ-
κατόχου τοῦ μὲ ἀνασκαφές σὲ νέες περιοχές τῆς Ἑλλάδας,
Θεσσαλία, Ἡπειρο, Μακεδονία, στὰ νησιά (Εὐβοία, Κέρκυρα,
Κεφαλληνία, Λέσβο, Σάμο, Κυκλάδες) καὶ τὴν ἵδρυση πολλῶν
μουσείων σὲ ἐπαρχιακές πόλεις. Τὸν Καββαδία διαδέχτηκαν
ὡς γραμματεῖς οἱ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Γεώργιος
Οἰκονόμος (1924-1951), Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος (1951-1979),
καὶ Γεώργιος Μυλωνᾶς (1979-1988). Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς
γραμματείας τους ἡ Ἑταιρεία μπόρεσε νὰ συνεχίσει τὸ ἐπι-
στημονικὸ ἔργο της παρὰ τὶς δυσκολίες ποὺ δημιουργήθηκαν
γιὰ σημαντικὸ χρονικὸ διάστημα ἐξαιτίας τοῦ Β' Παγκοσμίου
Πολέμου καὶ τῶν ὅσων ἀκολούθησαν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ὡς ἀνεξάρτητο Ἐπιστημονικὸ
ἴδρυμα ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐπικουρεῖ καὶ σήμερα τὸ Ἑλλη-
νικὸ Κράτος στὸ ἔργο τοῦ τῆς προστασίας, τῆς ἀνάδειξης καὶ
τῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὅταν χρειασθεῖ
ἀναλαμβάνει τὴ διαχείριση καὶ ἐκτέλεση μεγάλων ἔργων,
ὅπως ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὶς ἀνασκαφές τῆς Μακε-
δονίας καὶ τῆς Θράκης ἢ παλαιότερα μὲ μεγάλης ἑκτασης
ἀνασπλώσεις.

Σημαντικό τομέα τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας ἀποτελοῦν τὰ δημοσιεύματά της. Ἐκδίδει τρία ἐτήσια περιοδικά: τὰ *Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ἀπὸ τοῦ 1837) στὰ ὁποῖα δημοσιεύονται οἱ ἀναλυτικὲς ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν ποὺ διεξάγει σ' ὁλόκληρην τὴν Ἑλλάδα· τὴν *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα* (ἀπὸ τοῦ 1837) στὴν ὁποῖα δημοσιεύονται συνθετικὲς μελέτες γιὰ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες καὶ δημοσιεύσεις ἀνασκαφῶν· τὸ *Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ἀπὸ τοῦ 1955) στὸ ὁποῖο δημοσιεύονται κάθε Μάιο σύντομες ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν της. Ἀπὸ τοῦ 1988 ἐκδίδεται, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, ὅπως καὶ τὰ τρία ἄλλα περιοδικά, ὁ *Μέντωρ*, τριμηνιαῖο περιοδικό, ποὺ περιέχει εἰδήσεις γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ κυρίως μικρὰ ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα.

Ἐκτὸς τῶν περιοδικῶν ἐκδίδονται στὴ σειρὰ «Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» μονογραφίες γιὰ ἀρχαιολογικὰ θέματα καὶ δημοσιεύσεις ἀνασκαφῶν, κυρίως τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διοικεῖται ἀπὸ ἐνδεκαμελὲς Διοικητικὸ Συμβούλιο τὸ ὁποῖο ἐκλέγεται κάθε τρία χρόνια ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἐταίρων της. Κάθε χρόνο, περὶ τὸν Μάιο, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου ἀνακοινώνει σὲ εἰδικὴ Δημόσια Συνεδρία τὸ ἐτήσιο ἔργο τοῦ Ἰδρύματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

137. Γ' Ἐπιστημονικὴ Συνάντη-
ση γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ Κερα-
μική: Χρονολογημένα σύνολα –
Ἔργαστήρια. 24-27 Σεπτεμβρίου
1991, Θεσσαλονίκη
1994
138. ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ
Βεργίνα II: Ὁ «τάφος τῆς Περ-
σεφώνης»
1994
139. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ.
ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΥ
Ἡ προϊστορικὴ κατοίκηση τῆς
Ἑλλάδος καὶ ἡ γένεσις τοῦ
ἐλληνικοῦ ἔθνους
1994-1995
140. ALEXANDER
PAPAGEORGIOU-VENETAS
Athens: The Ancient Heritage
and the Historic Cityscape in a
Modern Metropolis
1994
141. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΡΑΝΔΑΚΗ
Βυζαντινὲς τοιχογραφίες τῆς Μέ-
σα Μάνης
1995
142. ΜΑΝΟΛΙΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ
Vergina II: The "Tomb of Perse-
phone"
1994
143. ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΤΕΛΕΒΑΝΤΟΥ
Ἀκρωτήρι Θήρας: Οἱ τοιχογρα-
φίες τῆς Δυτικῆς Οἰκίας
1994
144. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἑλλάδος κατὰ
τὸν Πόλεμο 1940-1944
1994
145. ERNST BUSCHOR
Τὸ ἐλληνιστικὸ πορτραῖτο
(μετάφραση Γεωργίου Σ. Δοντᾶ)
1995
146. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Μαραθῶν: Ἀρχαιολογικὸς ὁδη-
γὸς
1995
147. ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΩΝΑΣΟΓΛΟΥ
Ἡ «Οἰκία τοῦ τάφου τῶν τριπό-
δων» στὶς Μυκῆνες
1995
148. ΕΡΣΗΣ ΜΠΡΟΥΣΚΑΡΗ
Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργί-
ου τῶν Ἑλλήνων στὴ Βενετία
1995
149. ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΡΟΥΖΟΥ
Μικρὰ κείμενα
1995
150. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Ἡ περιπέτεια τῆς ἐλληνικῆς

- Ἀρχαιολογίας στὸν βίο τοῦ Χρή-
στου Καρούζου
1995
151. ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ-
ΤΙΒΕΡΙΟΥ
Τὸ μικρὸ τόξο τοῦ Γαλερίου στὴ
Θεσσαλονίκη
1995
152. ΝΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ
Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς
1995
153. ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ
ΓΚΟΦΑ
Ἡ νεολιθικὴ Νέα Μάκρη: Ἡ κε-
ραμεικὴ
1995
154. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Οἱ ἑλληνικὲς ἀναστηλώσεις
1996
155. BASIL PETRAKOS
Marathon: An Archaeological
Guide
1996

ΑΝΑΤΥΠΩΣΕΙΣ

- 36Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιαν-
ικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς
λεκάνης
1994
- 37Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν Ἀρχαίων
Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρ-
μογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγρα-
- φεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνη-
μεῖα
1994
- 75Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗ
Καλλιέργης, «ὅλης Θετταλίας
ἄριστος ζωγράφος»
1994
- 86Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Παρθε-
νῶνος
1995

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ
ΤΗΣ ΑΛΚΜΗΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗ
ΑΡ. 156 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΑΡ. 8 ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ
ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1996
ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»